

Univerza v Ljubljani

Filozofska fakulteta

Oddelek za slovenistiko, Oddelek za slavistiko

Suzana Lara Arnuš

PREŽIHOV VORANC V KNJIGI IN NA FILMU

Diplomsko delo

Mentor:

prof. dr. Miran Hladnik

Ljubljana, julij 2005

I KAZALO

II UVOD	4
II.1 Potek dela	5
III LOVRO KUHAR	5
III.1 Zaznamovali sta ga revščina in politične razmere	5
III.2 Literarno delo Prežihovega Voranca	6
III.3 Dramatizacije in ekranizacije	7
IV TEORETIČNI DEL: NOVELA IN FILM, ODNOS MED LITERARNO PREDLOGO IN EKRANIZACIJO	11
IV.1 Literarnozvrstna uvrstitev Prežihovih del	11
IV.2 Ekranizacija	12
V PRIMERJAVA LITERARNIH PREDLOG IN EKRANIZACIJ.....	13
V.1 Samorastniki	13
V.1.1 Povzetek scenarija	13
V.1.2 Razlike glede na novelo	22
V.1.3 Čas in kraj zgodbe	23
V.1.4 Motivi, teme in ideje	24
V.1.5 Književne osebe in filmski liki	24
V.1.6 Komentar	27
V.2 Ljubezen na odoru	28
V.2.1 Povzetek scenarija	28
V.2.2 Razlike glede na novelo	34
V.2.3 Čas in kraj dogajanja	35
V.2.4 Književne osebe in filmski liki	35
V.2.5 Slog	37
V.2.6 Komentar	38
V.3 Vodnjak/Koplji pod brezo	39
V.3.1 Vsebina novele Vodnjak	39

V.3.2 Povzetek scenarija	43
V.3.3 Razlike glede na novelo	48
V.3.4 Književne osebe in filmski liki	49
V.3.5 Komentar	52
V.4 Boj na požiravniku	53
V.4.1 Vsebina novele	53
V.4.2 Povzetek scenarija	55
V.4.3 Razlike glede na novelo	60
VI ZAKLJUČKI	62
VI.1 Poskus grafične upodobitve razmerja med številom besed v noveli in minutaže ekranizacije	62
VI.2 V razmislek.....	64
VII EXTRACT.....	68
VIII VIRI IN LITERATURA.....	69

II UVOD

V tretjem letniku študija slovenskega knjižnega jezika in literature je na predmetnik uvrščen predmet Izbirni diplomski seminar iz književnosti. Po naključju sem izbrala temo svojega seminarskega dela: Prežihov Voranc na spletu. Prvi odziv je bil negodovanje. Najbrž še vedno velja: slavisti smo knjižni molji. In ker ni bilo knjige, s katero bi si lahko pri svojem delu pomagala, me je najprej zajelo malodušje iz obupa. Temu je sledilo navdušenje izziva. In lotila sem se dela. Nikoli si ne bi mislila v zvezi s čem vse se pojavlja ime tega književnika. In to je bil začetek.

Zavest o pomembnosti uporabe različnih medijev, da sodobnemu uporabniku omogočimo dostop do »literature« in mu jo znova približamo v času hiperprodukcije in hiperproduktivnosti, ko nam zmanjkuje časa ne le za branje, ampak tudi za osnovna dejanja življenjskega pomena (med katera zame, knjižnega molja, spada tudi branje).

Preobremenjenost, v katero nas peha hitrost časa in potreba po sprostitvi, glasbi, filmu.

Zakaj Prežihov Voranc? Najbrž je bil prvi razlog spet seminarsko delo v tretjem letniku, drugi pa - morda šokantno - članek v novembrski številki Playboya, ki ga, priznam, redno prelistam.

Kot ilustracija članka Esada Babačiča z naslovom Seks v krču se tam pojavijo prizori iz filma Samorastniki, posnetega v režiji Igorja Pretnarja. Avtor članka jih sicer uporabi kot dokaz o obupni seksualni domišljiji v slovenskem filmu, pa nič ne de. Mene so spomnile na film, ki sem ga gledala prvič kot otrok in nato še malo starejša in bila obakrat navdušena. Sledila je pot v knjižnico, kjer sem si sposodila videokaseto in si ga še enkrat ogledala. Rezultat:

odločitev za temo diplomskega dela. Primerjava med izvirnimi deli Lovra Kuharja (Prežihovega Voranca) in ekranizacijami vzpodbujenimi s temi predlogami.

In slednjih je nastalo več, kot sem pričakovala.

Prvotni namen je bil znova obuditi spomin na ustvarjanje Prežihovega Voranca, predstaviti odnos med ekranizacijami in knjižnimi predlogami na splošno in s posebnim poudarkom na ekranizacijah nastalih po predlogah Prežiha. Poskusiti ugotoviti razmerje med številom besed v novelah in minutami posnetkov obravnavanih del. Sam potek dela (predvsem iskanja gradiva) pa me je vodil po čudnih poteh in odprl popolnoma drugačna vprašanja.

II.1 Potek dela

Prva je seveda vedno pot v knjižnice. V mojem primeru tudi iskanje po internetu, kjer sem našla filmografijo. Potem branje, ogled filmov in primerjanje. Ob pozornem večkratnem gledanju filmov so nastali t.i. poteki scenarija.

Zaradi želje po osmiselitvi dela sem nato dodala še nekaj podatkov o avtorju, Prežihovem Vorancu, in razmišljanje o povezavi med literaturo in filmom.

Želela sem analizirati vseh devet ekranizacij pa sem pri tem naletela na težave, o katerih bom govorila v zadnjem delu diplomske naloge. Prav ta, zadnji nekoliko kritično obarvani del, pa je celotno delo postavil v popolnoma novo luč.

III LOVRO KUCHAR

III.1 Zaznamovali sta ga revščina in politične razmere

Lovro Kuhar se je rodil 10. avgusta 1893 v Kotnikovi bajti v Podgori pri Kotljah na Koroškem v zelo revni družini. Starši so bili najemniki na posestvih grofa Thurna. Po številnih selitvah so se ustalili na Prežihovini, ki je zelo zaznamovala Kuharjevo literarno ustvarjanje. Nadel si je ime po novem domu – Prežihov in ime Lovro zamenjal s koroško narečno različico – Voranc.

Njegov oče je bil zelo narodno zaveden. Prežih si formalne izobrazbe, razen osemletne utrakvistične ljudske šole, ki je bila še najbolj namenjena ponemčevanju slovenskih otrok, ni mogel privoščiti. Zato pa je veliko bral (začel je s knjigami Mohorjeve družbe) in se med bivanji v tujini naučil veliko tujih jezikov. Jeseni 1910 odide v Trst iskat delo. Tam je zapravil, kar je imel – dela ni dobil. Vrnil se je v Gorico in dobil delo v Podgori, v papirnici. Leta 1912 je vstopil v združeno šolo v Ljubljani, leta 1913 je bil pod protekcijo dr. Kreka sprejet v višji združni tečaj na Dunaju.

Na začetku prve svetovne vojne (1914) so ga vpoklicali v avstrijsko vojsko kot rekruta. Bojeval se je na soški in tirolski fronti, nato pa 1916 prebегnil k Italijanom in se poskušal pridružiti prostovoljcem, ki so se borili proti osovraženi Avstro-Ogrski. Bil je ujet in izpuščen šele ob koncu vojne, 1919.

Po vojni se je zaposlil kot računovodja Bratovske skladnice v jeklarni na Ravnah in tam organiziral podružnico Socialistične delavske stranke Jugoslavije, dejaven pa je bil tudi v delavskih izobraževalnih in kulturnih društvih. Zaradi tega je po uvedbi šestojanuarske diktature leta 1929 moral bežati čez mejo. Vendar ga to ni ustavilo. V tujini je nadaljeval z revolucionarnim delom in tako prenesel vpliv v Romunijo, Bolgarijo, Grčijo, Francijo in na Norveško. Največ časa je preživel v Parizu in na Dunaju in se posvečal publicističnemu delu, po letu 1934 pa tudi leposlovnemu ustvarjanju. V domovino se je vrnil konec leta 1939. Januarja 1943 so ga v Ljubljani aretirali belogardisti in ga predali Italijanom, po kapitulaciji Italije pa so ga Nemci poslali v koncentracijsko taborišče Sachsenhausen, od tam pa v Mauthausen. Vse to je načelo njegovo zdravje, ni pa ga zlomilo. Ostal je aktiven v politiki in kulturi – pomagal je pri obnovitvi Mohorjeve družbe. Po dolgi bolezni je umrl 18. februarja 1950.

III.2 Literarno delo Prežihovega Voranca

Ustvarjal je v dveh časovnih obdobjih z desetletnim premorom.

Prvo črtico *V tujino* je objavil v celovski reviji *Mir* pri šestnajstih letih. Med letoma 1909 in 1925 je krajše zgodbe objavljala predvsem po časopisju, nekaj pod različnimi psevdonimi, pretežno pa kar s pravim imenom Lovro Kuhar. Nekatere izmed teh so kasneje izšle v knjigi z naslovom *Povesti*, 1925.

V tem času je napisal le dve daljši povesti: *Baraba* in *Tadej pl. Spobijan*.

Dva razloga sta botrovala temu, da delo ni doživelo dobrega odziva: nedovršena estetska izdelanost njegovega pisanja in prevladujoč ekspresionistični okus v takratni slovenski književnosti.

Med leti 1919-1930 je bil politično aktiven kot partijski delavec, tajnik *Svobode* in v različnih strokovnih organizacijah. Preusmerjati se začne v pisanje daljših povesti in v pismu Miletu Klopčiču 1925. piše: "*Ustvariti moramo Proletkult.*"

V ta čas umeščamo začetek pisanja vojnega romana *Doberdob*, sicer je pa med desetletnim premorom pisal le politične in časopisne članke, nato pa leta 1935 v reviji *Sodobnost* objavil novelo *Boj na požiravniku*. V trenutku ga je večina slovenskih kritikov uvrstila med najvidnejše slovenske pisatelje. Leta 1940 je zbral do takrat v *Sodobnosti* objavljene novele pod naslovom *Samorastniki*.

Že v dvajsetih in tridesetih letih je začel pisati tudi romane, ki mu jih je policija zaplenila. To so bili *Požganica* (roman o dogajanju v koroški vasi v času plebiscita), ki je izšla šele leta 1939, *Doberdob* (roman o prvi svetovni vojni s podnaslovom Vojni roman slovenskega naroda, 1940) in *Jamnica* (roman soseske, ki govori o življenju domače vasi med letoma 1920 in 1945), ki je izšla 1945.

Po vojni je napisal le malo, za kar je bila kriva bolezen. Zbral in uredil je svoje predvojne potopisne in spominske zgodbe, ki so izšle v dveh knjigah: *Od Kotelj do Belih vod* (1945) in *Borba na tujih tleh* (1946). Spominske črtice iz otroških let *Solzice*, so izšle leta 1946.

Žal je ostal neizpolnjen njegov načrt za roman o zgodovinskem dogajanju na Slovenskem v letu 1848 – napisal je le prvo poglavje z naslovom *Skrivna bralnica*.

Prav tako je poskušal napisati kmečko dramo pa motivih iz romana *Jamnica*. Ostala je nedokončana in izzvala Herberta Grúna, ki jo je dokončal in naslovil *Pernjakovi*. Krstno uprizoritev je dočakala 27. aprila 1951.

III.4 Dramatizacije in ekranizacije

Spomini na zgodovinsko dogajanje v tridesetih letih dvajsetega stoletja ostajajo živi.

Na »črni petek« 25. oktobra 1929 se je sesula newyorška borza in začela se je svetovna gospodarska kriza. Pokazalo se je, kako nestabilna je svetovna ureditev po prvi svetovni vojni. Industrijska in kmetijska proizvodnja sta se prepolovili, propadali so denarni zavodi, naraščala je zadolženost, prišel je čas velike lakote. Vmešala se je politika z uvajanjem diktatur. V Italiji fašisti in v Nemčiji nacisti – oboji so se poskusili nahraniti z ljudsko lakoto. V Sovjetski zvezi je pijavka Stalinova tajna policija.

Slovence zadeneta izguba koroškega plebiscita in nepravilna rapalska pogodba. Tretjina Slovencev ostane zunaj matične domovine. Tudi mati Jugoslavija se izkaže za mačeho. Po uvedbi šestojanuarske diktature leta 1929 vse bolj narašča velikosrbski pritisk, ki je s teorijo o enem jugoslovanskem narodu s tremi različnimi imeni Slovincem celo odrekal samobitnost. Socialni in nacionalni problemi ... in šibki glaski književnikov, ki bi želeli biti grom ... še vedno so med nami. In ker ne želimo biti Cankarjev narod hlapcev, temveč Prežihovi Hudabivniki, slednjega ne bomo kmalu pustili počivati v miru.

Začelo se je z dramtizacijami.

Miloš Mikeln je za oder priredil novelo *Samorastniki*, ki je doživela krstno uprizoritev 18. marca 1961.

Po noveli *Pot na klop* je Mitja Šipek napisal monodramo *Svetneči Gašper*, uprizorjena 8. februarja 1975.

Isti avtor je dramtiziral Prežihov roman *Doberdob*, dramo naslovil *Judenburg* in dočakal krstno uprizoritev 22. februarja 1978.

Marija Kolar je dramtizirala novelo *Boj na požiralniku* (prvič na odru 16. februarja 1978).

In nadaljevalo v stilu ...

Decembra 1895 so si obiskovalci neke pariške kavarne ogledali prve na film posnete slike. Film sta prikazovala brata Louis in Auguste Lumiere. Čeprav je obsegal le nekaj kratkih enostavnih prizorov, je postal takoj priljubljen. Prvi filmi so bili nemi, brez govora in glasbe. Na platnu so se pojavljali napisi, ki so pojasnjevali potek zgodbe, pianist v dvorani pa je spremljal predstavo s primerno glasbo - ob prizorih zasledovanja, na primer, je zaigral nekaj divjega in dramatičnega. ZDA so kmalu prevzele vodstvo pri izdelavi filmov. Občinstvo se je navduševalo za posamezne priljubljene igralke in igralce in rodile so se prve filmske zvezde, recimo Rodolfo Valentino.

Leta 1927 so prikazali prvi celovečerni zvočni film. Prihajale so nadaljne tehnične izboljšave: barve, široko platno. V ZDA obvladujejo filmsko proizvodnjo velika hollywoodska podjetja, kakršno je na primer Metro-Goldwyn-Mayer.

Kinematografija se je razvila po vsem svetu. Po letu 1950 se je začela uveljavljati televizija in kinematografske dvorane so izgubile precej gledalcev, vendar pa ima filmska umetnost nesporno pomembno mesto v kulturi človeštva in odlične filme sodobnih režiserjev si ogledajo velike množice.

... z ekranizacijami ...

Filmografija uprizoritev posnetih po literarnih predlogah Prežihovega Voranca je glede na njegovo dokaj skromno literarno zapuščino izredno bogata:

- 1955: (v omnibusu Tri zgodbe) po noveli Vodnjak kratkometražni film Koplji pod brezo

Režiser: France Kosmač, celovečerni igrani film,

format: 35mm, č/b, standard,

dolžina: 3130m,

premiera: 21. 2. 1955,

število gledalcev: 20491.

- 1963: celovečerni film Samorastniki

Režiser: Igor Pretnar, celovečerni igrani film,

format: 35mm, barvni, wide-screen,

dolžina: 2600m,

premiera: 13. 7. 1963,

število gledalcev: 50441.

- 1973: celovečerni film Ljubezen na odoru

Režiser: Vojko Duletič, celovečerni igrani film,

format: 35mm, barvni, wide-screen,

dolžina: 2860m,

premiera: 28. 2. 1973

število gledalcev: 20286.

- 1976: Solzice prirejene za male ekrane

Režiser: Igor Prah, otroška TV igra,

format: standard,

premiera: 15. 1. 1976.

- 1977: Trije posvetnjaki

Režiser: Janez Drozg, TV igra,

format: barvni, standard,

dolžina: 50 min,

premiera: 7. 2. 1977.

- 1980: Boj na požiravniku

Režiser: Janez Drozg, celovečerni igrani film,

format: 35mm, barvni, wide-screen,

dolžina: 2316m,

premiera: 30. 6. 1980,

število gledalcev: 1455.

- 1982: Borba na tujih tleh

Režiser: Staš Potočnik, TV igra,

format: barvni, standard,

premiera: 12. 4. 1982.

- 1982: Svetneči Gašper

Režiser: Janez Drozg, TV igra,

format: barvni, standard,

premiera: 1. 11. 1982.

- 1983: Pasja pot

Režiser: Janez Drozg, celovečerni igrani TV film,

premiera: 8. 2. 1983.

IV TEORETIČNI DEL: NOVELA IN FILM, ODNOS MED LITERARNO PREDLOGO IN EKRAZIZACIJO

IV.1 Literarnozvrstna uvrstitev Prežihovih del

Glede navedenih Prežihovih del, ki so doživele ekranizacije, si slovenska literarna teorija ni enotna pri literarnozvrstnem poimenovanju. Že sam avtor jih je v pismih uredniku Sodobnosti Ferdu Kozaku imenoval *novele*, knjižno izdajo zbirke pa podnaslovlil kot Koroške *povesti*. V besedilih, ki so uvrščene v zbirko Samorastniki, najdemo značilnosti tako ene kot druge književne zvrsti.

Novela¹ (latinsko in italijansko *novella* = nov člen, novica) je krajša² ali srednje dolga pripoved, napisana večinoma v prozi, vendar mogoča tudi v verzih. V nasprotju z romanom in povestjo ni samo krajša, ampak tudi drugačna po notranji zgradbi in ritmu. Biti mora strogo epska, vendar ne izrazito epična, ampak po notranjem stilu dramatična. Zato ljubi strnjeno motiviko z enim samim osrednjim dogodkom in malo osebami. Tudi notranji ritem je strnjen, podoben enovitosti nekaterih dram, zato stopnjevit, z izrazitim vrhom, presenetljivim razpletom in izrazitim sklepom. Motivika je lahko pretekla ali sodobna, zgodovinska ali vsakdanje življenjska, zmeraj pa iz stvarno verjetnega življenja, ne irealna kot v pripovedki ali pravljici. Vendar mora vsebovati nenavadne preobrate, presenečenja in izjemne položaje, s čimer se bliža baladi ali romanci. Tako imenovani "predmet", okoli katerega naj se novelsko dogajanje zaplete in razplete, ni nujen, vendar je pogost rekvizit, okoli katerega se organizira dogajanje.

---

¹ Janko KOS 1996: *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: DZS. 164.

² Tako Samorastnike (13.000 besed) kot Ljubezen na udoru (10.000 besed) po tem kriteriju lahko umestimo med novele.

Povest³ je starejši, pripoved v ožjem pomenu besede novejši izraz za ne preveč strogo določeno pripovedno zvrst, ki se bistveno ne razlikuje od romana, pa tudi ne od dolge novele in je zato kot nadomestek te zvrsti. Razlike so večidel zunanje: zunanji obseg povesti in pripovedi je običajno manjši kot v romanu in daljši kot v noveli. Motivno-tematska je podlaga obeh običajno preprostejša, pa tudi manj tehtna. Za povest je značilno, da ostaja strogo pripovedna in torej ne pozna prožnosti, značilne za notranjo zgradbo romana; obenem ne zahteva takšne epskodramske strnjivosti, kot jo je izoblikovala novela. /.../ Tako povest kot pripoved sta praviloma napisani v prozi, vendar govorimo izjemoma tudi o povestih v verzih ali poetični povesti. Obseg obeh je praviloma manjši od obsega romana, tako da spadata na mejo med velikimi in malimi zvrstmi, s tem pa med t.i. srednje literarne žanre.

IV.2 Ekranizacija

Film je relativno mlada umetnost – 28. decembra 1895⁴ imenujemo za začetek sedme umetnosti. Ne glede na to ima veliko vlogo. Zavzel je pomembno mesto v kulturnem življenju. Poleg zabave nudi tudi možnost doživetja kulturne vrednote in umetnine.⁵

Med letoma 1948 in 1982 je bilo posnetih 77 slovenskih celovečernih filmov – od tega jih je 33 zasnovanih na slovenskih književnih delih. Scenariji, oprti na leposlovje so praviloma nastali po delih, ki jih je literarna zgodovina priznala kot klasična.

Osnovna razlika med literarnim delom in filmom po tej predlogi sloni na sprejemnikovi recepciji. Literarni tekst bralec „prevaja“ v slike – notranje podobe – ki so pogosto šibke, neenotne in odvisne od bračeve sposobnosti za recepcijo. Nasproti tej podobi je pozunanjena, optična filmska slika: ta je realna, trdna in sestavljena le iz vidnega – enaka za vse gledalce.⁶

Vse spremembe tako temeljijo na delovanju medija besede ali medija slike – med branim in vidnim.

Kaj je filmska podoba (skupaj z zvokom)? *Slepilo*. Besedo je razumeti v analitskem pomenu. Zaprt sem s podobo, kot da bi bil ujet v slovito dualno razmerje, ki je temelj Imaginarnemu. Tu pred mano, zame je podoba:

---

³ KOS 1996: 155.

⁴ Pariz, brata Lumiere – v Grand Café na Boulevard des Capucines sta od tega dne prirejala javne filmske predstave.

⁵ Prvotno, primarno gledanje nudi predvsem zabavo; pri poglobljenem gledanju pa lahko doživimo *to*, zaradi česar si je film zaslužil naziv *umetnost*: poseben *filmski jezik*, ki se je naslonil na izrazna sredstva (starih) umetnosti – besedne, gledališke, glasbene, likovne, plesne in arhitekture – in jih povezal na specifičen način.

⁶ Po Stanko ŠIMENC: Prenos slovenskih klasičnih del v film. Magistrska naloga. Kranj, 1979.

zrasla skupaj (označevalec in označenec sta kakor zlita), analogična, zaokrožena, vsa breja: popolno slepilo: planem nanjo kakor žival na „podobno“ cunjo, ki ji jo molijo pred nos /.../.⁷

V PRIMERJAVA LITERARNIH PREDLOG IN EKLANIZACIJ

Največji odziv gledalcev so doživeli Samorastniki.

V. 1 SAMORASTNIKI (95 minut filma oz. 13.000 besed)

V.1.1 Povzetek scenarija

Udarni začetek filma: knjiga, rokopis in preko nje napis:

XVIII. STOLETJE

AVSTRIJSKA KOROŠKA

POD VISOKO GORO OBIRJEM

pospremljeno z glasbo skladatelja Bojana Adamiča.

Ožbej se ustavi pri zbirališču vode, da bi pil. Lepo dekle mu ponudi posodo. Stoji kot uročen in jo gleda. Njegov brat ga pobara: „Ožbej, si prizidan? Greva!“

Zajahata konje in Ožbej reče: „Lepa dežela ...“

Volbenk: „Hlapci in deklet ... ti ... Hudabivški!“

Na hribu nad Karnicami Ožbej pravi: „Naše Karnice ...“

In Volbenk ga popravi: „Tvoje Karnice, brat!“

Na pragu Ožbej pozdravi mater in jo hoče objeti, a Karničnica se hladno umakne in ga odvede k očetu. Ta je resen, strog:

---

⁷ Lekcija teme, zbornik filmske teorije, str. 9.

„Vesel sem, da si spet doma, Ožbej. Kar si nabral pameti, si je nabral. Zdaj ostaneš doma.“
Za kratek čas je sina poslal v svet, da se nauči pisati in brati, zdaj mu daje posestvo. Ožbej si ne upa oporekati.

Drugič srečamo Meto, ko jo Hudabivka privede h Karničnikom: „Hči, ne boj se. Kruha boš sita. Tu je bogatija doma. Kdor pri njih služi, se mu dobro godi.“

V tem hipu vrže Karničnica fantka čez prag in kriči: „Misliš, da boš zastonj žrl kruh, pankrt pankrtski!“

Hudabivki se počasi približata. Karničnica strogo reče: „No, ste jo pripeljali ...“

Hudabivka tiho, podložno: „Pripeljala, pripeljala mati Karničnica ... Kot smo se zmenili, kot smo se zmenili.“

Karničnica: „Naj pride v hišo, če je že tu!“

Meta počasi in s strahom stopa proti vratom. Na pragu se obrne in pogleda mater, ki sklone glavo, se obrne in gre.

Že v naslednjem prizoru smo priča srečanju med Meto in Ožbejem. Meta riba tla in Ožbej želi govoriti z njo. Pove ji, da mu je prirastla k srcu, da ni več isti, kot je bil prej, odkar je prišla. Rad jo ima in sam ne ve, kako je to prišlo. Meta se zaveda prepada med njima in mu pravi: „Kaj mi imate povedati? Jaz sem zadnja dekla pri hiši!“

in: „Pustite me, Ožbej. Tega ne smete več, Ožbej, velike Karnice so vam namenjene.“

Ožbej se zazre v stol gospodarja, ki ga čaka.

Nato se srečata v hlevu. Ožbej govori o svoji ljubezni, Meta se mu izmika:

„Pustite me, Ožbej, bojim se ... Zaničevati bi me morali zaradi moje revščine, kot vsi drugi. Šla bom s Karnic, zbežala kamurkoli.“

A Ožbej vztraja in Meta se mu preda. Družina pri veliki mizi moli očenaš: „... in varuj nas pred skušnjavo ...“, Meta in Ožbej se ljubita v hlevu.

Ko prideta v hišo glavna dekla napade Meto. Ožbej se želi vmešati, a prvič klone.

V hlevu ležita objeta in Meta izrazi strah, kako se bo to končalo. Noseča je in dolgo ne bo mogla skrivati. Ožbej jo tolaži ... nič jima ne morejo, če se imata rada. Odloči se, da bo povedal materi. Meta zasluti nevarnost. Odpre vrata in zbeži na dež. Priteče do ograje, se ustavi in se nasloni nanjo. Ožbej pride za njo, jo prime za roko in jo odvede nazaj. S praga ju opazujr Karničnica. Na Ožbejeve besede, da se imata rada, burno reagira: „Saj noriš!“ Objameta se. Na prag stopi Karničnik in ukaže, naj ju spravijo narazen. Ožbej prosi očeta: „Oče, ne storite ji nič žalega ...“

Karničnik pošlje po mater, Karničnica Meto udari, zmerja s cundro in ukaže naj jo zaprejo v rodnico.

Meta leži na slami. Ponjo pride Volbenk in jo odvleče preko dvorišča.

Ožbej: „Pusti jo! Kaj nameravate z Meto?“

Volbenk: „Si pozabil, kako se te stvari od nekdej kaznujejo? Kaj bi rad? Saj si svoje že dobil! Ti ... bodoči gospodar! “

Ožbej prosi Karničnika, naj kaznuje njega, a nič ne pomaga. Kazen je starodavna pravica svobodnih kmetov ... povescmo in sramota. Meta vpraša Karničnika: „Kaj boste storili z mojim in vašim otrokom? “

Po vratih razbija Ožbej in jo kliče. Z rokami se naslonita vsak na svojo stran vrat. To da Meti novo moč. Sklene roke in se približa Karničniku: „Delajte hitro, oče Karničnik.“

Karničnik počasi odlaga velike tleče kosme, Meta ga gleda in vdano trpi, Hudabivka se trudi, da bi čimprej zmolila žalostni del rožnega venca. Ko konča z molitvijo, rožni venec pade po tleh. Karničnik odloži povescmo: „Na tem svetu je pravici zadoščeno. Da bo na onem, pa sama glej.“

In Hudabivki: „Za pankrta bom položil na graščini trideset tolarjev, če pri svoji krvi obljubiš, da Karnice ne bodo ne o Meti, ne o pankrtu nikoli več čule.“

Hudabivka objame Meto in jo odvede iz hiše. Na pragu pa ju čaka trop jeznih žensk. Dvignejo Metine kikle in jo s šibami bijejo. Mati jo vodi proti ogradi. Prebijeta se na drugo stran in tam Hudabivka dvigne pest proti Karnicam: „Prekleti hudiči! Otrok bo pa le vaš ... Karničnikov!“

Hudabivka prosi župnika, naj da otroku ime Ožbej. Župnik noče, da bi obnavljali kakršenkoli spomin na Karnice – da mu ime Gal. Župniku pove, da je šla Meta služiti tri ure hoda daleč. V

bližini je nihče noče vzeti zaradi zamere na Karnicah. Župnik pravi. „No, zdaj se za Meto križev pot šele začinja.“

Ožbej poišče Meto tam, kjer zdaj služi. Pokliče jo in zapodita se eden proti drugemu. Meta ga želi objeti, a ko dvigne roko, zagleda rane na dlaneh in povesi roke.

Ožbej: „Prišel sem ... nisem mogel brez tebe.“

Meta: „Čakala sem te.“

Ožbej: „Veliko sem tvegala, da sem lahko prišel.“

Meta: „Saj se boš vrnil.“

Ožbej: „Ne bom šel več – ti si edina ženska, ki jo imam res rad. Odpovedal se bom Karnicam. Brez tebe ne bom mogel živeti.“

In Meta se mu spet preda.

Cerkev, konec maše. Karničniki sedijo v prvi klopi. Na ženski strani šušljajo: „Ožbej pa še kar naprej z Meto.“

In: „Sramota, zdaj imata že drugega pankrta ... Karničnik tega ne bo več dolgo gledal ...“

Meta pride z dojenčkom in stoji pod stopnicami. Karničniki gredo mimo nje. Ožbej se ustavi, a ga oče z ostrim pogledom prepriča, da pogleda v tla in gre mimo nje.

Meta prosi župnika, naj da otroku ime Ožbej. Ta se zoperstavi: „Bi rada obujala spomin na Karnice, pregešnica?! Gaber mu bo ime.“

Ožbej se zapija. Iz pogovora v gostilni izvemo, da je Karničnik našel Ožbeju nevesto na silo – za Karnice gre, ne pa za Ožbeja. Na Karnicah se pripravljajo na poroko. Svatje prijezdijo, muzikantje igrajo, le ženina ni nikjer. Karničnik odvrže pušelj in pošlje po Meto. Naj jo spravijo na graščino. Biriča jo privežeta na konja in od vlečeta. Spremlja ju Volbenk, ki pobije Ožbeja, ki ji skuša pomagati. Ožbej obiše staro Hudabivko in otroke: „Rešil bom Meto, verjemite mi.“

Hudabivka: „Jaz verjamem samo še v smrt.“

Ožbej se vrne s pijančevanja: „Oče, zaradi tega me ne boste topli. Oče, odpustite mi sramoto, ki sem jo nakopal Karnicam.“

Odpove se Karnicam in prosi, če se sme poročiti z Meto. Karnice naj dobi brat Volbenk. Oče njegovo prošnjo zavrne. Sin se odpoveduje Karnicam!

„Tako govorijo slabiči. Karničniki pa nismo slabiči!“

Meta stopi pred graščinsklo gospodo in Karničnika. Tiho, s spuščeni rokami.

Gračak: „Meta. Za tebe je najbolje, da se pred nami, pred bogom in njegovimi postavami, odpoveš tej ljubezni. Ne smeš si misliti, da boš kdaj postala Karničnica. Karničnik tega ne bo nikoli dovolil.“

Karničnik: „Nikoli! Rajši sina razdedinim.“

Gračak: „Če boš pametna, bo tudi Karničnik storil svoje.“

Karničniku: „Koliko ste namenili doslej za ta dva pankrta?“

Karničnik: „Vsakemu 30 tolarjev. Dam pa 50, če obljubi, da bo pustila Karnice pri miru.“

Meta: „Karnicam se lahko odpovem, ker nanje nikoli nisem mislila. Če pa se odpovem Ožbeju, se mi zdi, kot da bi zatajila svoja dva otroka.“

Gračak: „Torej ne?“

Meta: „Ne!“

Gračak: „Premisli pankrtnica, dobro premisli! Če se temu pohujšanju ne odpoveš zlepa, se mu boš pa zgrda. Se odpoveš ali ne?“

Meta: „Temu, kar je moje, se ne morem odpovedati!“

Gračak pomigne biriču. Spustijo lesteneč, jo privežejo nanj in jo slečejo. Vsi se naslajajo nad njenim telesom, le Karničnik se s prezirom obrne stran.

Meta tudi po dvajsetih udarcih trdi, da si nima kaj premisliti. Gračak ukaže še dvajset udarcev. Meta omahne. Karničnik pa vztraja: „Tepite, tepite jo naprej!“

Po štiridesetih udarcih birič odvrže bič. Graščak nakaže, naj jo spustijo. Birič ji odveže roke in jo pokrije.

Graščak: „Se boš zdaj odpovedala?“

Meta pogleda brazgotine na svojih dlaneh, dvigne glavo in molče dvigne roke proti graščaku.

Graščak pravi Karničniku: „Vse zaman. Ljubezen, ki prenaša take muke, je pregloboka, da bi jo kdorkoli mogel izruvat.“

Karničnik pogleda Meto in reče: „Jaz jo bom!“

Meta se vrača proti domu. Pred hišo jo čaka Ožbej: „Vse bom popravil, Meta. Samo rada me še imej.“

Meta povesi glavo, nato pogleda otroka in gre proti hiši: „Ožbej ... Pridi, Ožbej. Saj sta otroka tudi tvoja.“ Gredo v bajto.

Župnik Karničniku: „Gal, Gaber, Nana, Primož. Karničnik, zdaj pa je dovolj ciganstva. Štirje pankrti v vašem rodu. In peti je na vrsti! In vedite - petemu bom dal ime Ožbej. Zaradi te svinjarije bom moral zapustiti faro. Kaj takega ni v vsej deželi. Ne preostane drugega, kot da se vzameta!“

Karničnik: „Meta ne bo gnezdila na Karnicah!“

Župnik: „Ožbej zdaj odkrito zahaja k njej. Teh dveh niti hudič ne spravi vsak k sebi.“

Karničnik se prime za srce, se zgrudi na mizo in z roko na Svetem pismu pravi: „Spravil ju bom narazen!“

Karničnik obišče grajskega gospoda in mu pove o svoji odločitvi. Ožbeja je razdedinil in ne ustavi ga niti to, da ga graščak opozori, da ga bodo vzeli k vojakom in da je vojna. Karničnik vztraja pri svojem: „Kar sem se zarekel, sem se zarekel!“

Cerkev. Konec maše. Meta pride s tremi otroki. Na ženski stranilušljajo: „Dosti je že pretrpela.“ „Karničnik ne dela prav ...“ „Pa naj se vzameta, če se imata rada ...“

Vstopijo vojaki, zavlada nemir in kričanje. Karničnik sedi in žuli molitvenik. Vodja kriči: „Mir!“, a ga nihče ne upošteva. Povzpne se na prižnico in vsi umolknejo: „Cesar potrebuje soldatov! Zato imam povelje, da pobere vse, ki so sposobni za vojno! Vrata so zastražena, ostanite na svojih mestih!“

Gre med klopmi in izbira fante. Najprej Ožbeja. Karničnica vstane, Karničnik ji priklene roko h klopi, nekdo v ozadju reče: „Sina je prodal!“

Iz moške vrste vstajajo fantje in možje, z ženske strani se slišijo kriki in jok.

Meta razmakne orožje vojakov, ki jo stražita, in stopi k Ožbeju. Objameta se.

Karničnica nemo stopa za odhajajočimi, nato se obrne in vidi, da je njen mož obležal.

Volbenk hladno pove: „Zadelo ga je.“

Karnice. Volbenk je slab gospodar. Karničnik nemo sedi in gleda skozi okno. Volbenk pravi: „Treba vam je gledat vse dneve skozi okno!“

Zapre okno in pravi: „Mati, deklice čakajo!“

Mati nemo vstane in gre.

Volbenk pravi očetu: „Ljudje mislijo, da Karničniki nimamo nobene moči več!“

Pomoli mu odlok: „Dosegel sem, kar bi morali pred mnogimi leti ukreniti. Hudabivška Meta nima nobene pravice do kajže, odkar ji je umrla mati. Pankrtov ne bomo več gledali na vsakem koraku. Ta žvot bo šla stran za zmerom. Graščina jih bo pregnala.“

Karničnik se obrne k oknu, Volbenk odide. Odlok pade na tla.

Biriči zabijejo vrata kajže: „Gremo!“

Meta naloži najmlajšega otroka in stvari na voz, ostali grede poleg. Z muko vleče voz na hrib, otroci ji pomagajo. Biriča sedita na vrhu hriba, jo gledata in se muzata. Meta z nadčloveškimi napori vleče voz. Trmasto upira oči vanju. Omaga. Otroci jočejo: „Mati!“

Vstane. Biriča jo preganjata: „Dajmo, dajmo ... Pankrtska mati.“

Meta pade, voz zdrsi po hribu. Ne izpusti ga in voz jo vleče za seboj. Otroci ujamejo voz v dolini. Utrujena se spusti po hribu, prime ročaj voza in se zažene v hrib. Zdaj biriča stoje

strmita. Z muko ji uspe priti na vrh. Eden od biričev pravi: „Jaz sem svoje opravil. Zdaj lahko greš kamor hočeš. Zapovedano pa je, da te morajo odgnati od vsakega naselja v fari.“
Ponudi ji pijačo, ona pa odrine njegovo roko in vleče naprej.

Ožbej se vrne od vojakov in najde zabito kajžo.

Meta in otroci privlečejo voz do naslednjega naselja. Tam jih pričakajo ljudje z orodjem v rokah. Otroci se postavijo Meti v bran. Pristopi moški in ji pravi: „Meta! Svet še ni tako skuren, da ne bi sprevidel, kaj je pravica. Vrnila se boš domov. Govorili bomo z grajskim gospodom. Moral bo sprevidet, da dela napak. Dajmo, ljudje!“

Naložijo otroke na voz in gredo h graščaku. Nana pravi: „Če bi atej videli!“

Meta se vrne v kajžo. V ognjišču gori ogenj, za mizo sedi Ožbej.

Meta pravi otrokom: „To so vaš atej!“

Ožbej reče Meti: „Sedaj se morava vzeti v roke in vse bo še dobro.“

Ogenj gori v peči in zdi se, da je simbol za novo upanje.

Ožbej obišče Karnice. Na pragu mu brat ponudi roko, a Ožbej gre mimo njega. Tudi materi se ne pusti objeti. Stopi k očetu in Volbenk gre za njim. „Oče, prišel sem, da se pogovoriva.“

Volbenk reče: „Karnice ne morejo biti več tvoje!“

Ožbej: „Nisem prišel zaradi Karnic. Oče ... dovolite mi, da vzamem Hudabivško Meto.“

Volbenk: „Oče ne morejo govorit!“

Karničnik s prstom pomiga Ožbeju naj pride bliže. Nekaj zašepeta in Ožbej pravi: „Vzemi jo, je rekel!“

Volbenk: „Jaz nisem nič slišal! Oče pa tako ne morejo več odločati sami. O tvoji poroki bo odločala graščina.“

Ožbej: „Pa ne pri Karničnikih, če smo se zedinili ...“

Volbenk ga zavrne: „Pa se nismo zedinili!“

Ožbej vstane: „Sovražiš me, ker ti je zakon jaloven, brez otrok!“

Volbenk ga zavrne: „Zaradi Karnic!“

Ožbej: „Karnice so ti na jeziku, ne v srcu!“ Volbenk jezen odide, Ožbej pa se sesede ob očetu: „Ne morem več. Preveč sem utrujen. Stiska me na duši in telesu. Jaz ne morem več!“

Meta na graščini. Graščak ji pravi: „Ti veš, da mi lahko prepovemo ženitev, če spoznamo, da je tako prav. Tudi cerkvena gosposka enako misli. Tega sramotnega življenja ne moremo odobravati. Zato ti prepovemo, da bi se kdajkoli poročila s Karničnikovim sinom. Soseska tu ne more nič!“

Meta odgovori: „Zakon sem si želela predvsem zaradi otrok ... Da bi imeli priznanega očeta in vsaj po šegi postali priznani ljudje. Zdaj bodo ostali pamkrti! Nič ne de! Ne bodo ponižno trpeli krivic, ko bodo iskali vsak svoje Karnice!“

Graščak: „Pazi, kaj govoriš! Lahko greš!“

Meta: „Kako bo z mano in Ožbejem, bova odločila midva sama.“

Zunaj jo čaka pet otrok. Prime jih za roko in gredo. Ožbeja najde pijanega v gostilni. „Ožbej, vse se bo preložilo, Ožbej ...“

Ožbej ji odgovori: „Ne znam si več pomagat, ne zameri ...“ Meta mu pomaga domov. Ustavita se pri križu na križišču. Ožbej pravi: „Šel bom na Karnice. Tam imam kot in skledo zapisano do smrti. Si huda?“ jo vpraša in gleda v tla.

„Nič ne skrbi, Ožbej!“ mu odvrne Meta in ga drži pod roko. Ožbej ji pravi: „Ti si čisto nekaj drugega ...“

Meta ga vabi: „Pridi ... tudi zaradi otrok pridi.“

A Ožbej pravi: „To so tvoji otroci. Moja podoba bo izginila iz njih. In prav je tako. Lahko noč.“

Meta ga še vpraša: „Boš lahko šel sam?“ Ožbej brez besed odide in ona gleda za njim.

Opoteka se skozi gozd in omahne v mlako.

Meta kleči ob križu in se opira nanj. Pet otrok stoji okoli groba s povešenimi glavami. Naproti jim stopi Volbenk in otroci zaščitniško obstopijo Meto.

Volbenk reče: „To je ostalo za njim. Jaz pridenem še ostalo.“ Moli ji denar na dlani. „S tem smo dolžnost izpolnili.“

Meta ge nepremično gleda, otroci jo opazujejo: „Karnice naj obdržijo svoj denar! Mi ne potrebujemo ničesar od njih!“

Volbenk ji vrže denar pred noge, ona pa ponosno zakoraka čezenj.

Meta in otroci sedijo na travi na hribu: „Zavrgli so vas. Moje srce je tako posušeno, da ne čuti nobenih drugih skomin – razen ljubezni do vas. Ko zmanjka mene, ne boste imeli tople kamre, kamor bi lahko vstopili. Zato poslušajte, kaj vam povem jaz, vaša mati. Pankrstka mati! Mene so mučili, ko še dobro vedela nisem, kaj je svet. Mogoče bodo tudi vas. Ne dajte se teptati od drugih! Ne prenašajte ponižno krivic! Tudi vi ne prizadevajte nikomur, nobenemu bližnjemu kakih krivic. Vi niste kakor drugi otroci, vi ste samorastniki! Zdaj po meni vas je pet, čez petdeset let vas bo lahko že sto, čez sto let vas bo lahko že pet krat, deset krat toliko, potem si boste združeni lahko priborili svoje pravice.“

Gledajo v vrhove, porasle z gozdovi, pred seboj.

V.1.2 Razlike glede na novelo

V filmu je okvirna zgodba izpuščena prav tako ni nikjer omenjeno, da bi imel Karničnik poleg dveh sinov še hčer.

Ne izvemo, ali so bili Karničniki Hudabivškim otrokom botri, kot je navedeno v noveli.

Karničnik nad Ožbeja ne dvigne roke, ko Meta zanosi. Ne vemo, kaj se dogaja v izbi, v kateri Meto kaznujejo, preden ona vstopi. Ali pogostijo Hudabivško mater?

Ožbej kaznovanja ne opazuje – vrata zapahnejo in nima vstopa. Ko ga Meta pokliče, se oklene vrat na drugi strani. Meta prenaša kazen močna in vdana.

Na pragu pričaka Meto več žensk s palicami, v noveli so navedene le tri.

Dejanje dveh Hudabivških žensk (izpiranje ran) na filmu ni prikazano. Prav tako ne izvemo, ali se je to noč Ožbej res napil.

Prizora, v katerem bi Karničnik šel pred hudabivško bajto, da bi se tam znesel nad bajto (Hudabela mu zapre pred nosom in on razsaja okoli), ni.

Dogajanja na graščini (drugo kaznovanje Mete) se ujema z opisom v noveli – le da Mete ne privežejo na stol, ampak na lesteneč (z rokami navzgor) in jo odvzdignejo od tal. In v noveli ji naložijo 50 udarcev, v filmu 40. Tudi ne reče: „Končajte me ...“ ampak nemo pokaže od žganja povesma brazgotinaste dlani – kar je še bolj zgovorno.

V noveli ne piše nič o tem, da bi Ožbej pred bajto čakal Meto in bi ga ona povabila k sebi.

V filmu ni govora, s katerim Karničnik Ožbeja zlepa želi prepričati, naj se odpove Meti in zagospodari na Karnicah. Ožbej očetu pove, da ima Meto rad in si želi biti srečen.

Karničnik se odloči, da bo sina oženil. Ožbej izgine (kar se ujema) in se vrne prepit.

V noveli se Karničnik po rojstvu tretjega pankrta odloči, da bo Ožbeju odvzel prvorojenstvo. V filmu to stori, ko so rojeni že štirje otroci in je peti na poti. Ožbej mora k vojakom. Meta in Ožbej se v noveli poslovita v Dobrni vasi, v filmu v cerkvi po koncu maše. V obeh primerih ju ljudje pomilujejo in Karničnikovega dejanja ne podprejo. Na poti iz Dobrne vasi v noveli ljudje Meto vzamejo na voz (svet še ni tako skuren); v filmu se to zgodi, ko jo biriči izženejo iz kajže.

V filmu ni prizora, v katerem bi Meta urejala materin grob in bi jo ženske pregnale z „blagoslovljenega“ kraja. Na splošno ne izvemo, kdaj je Hudabela umrla.

Ena izmed bistvenih razlik je tudi število otrok: v noveli jih je devet, v filmu pet.

V filmu Ožbej Meti ne obljublja poroke kot v noveli: „Da, o pustu se vzameva.“ In nato: „Po veliki noči se vzameva.“ V noveli se to zgodi ob nenadni Karničnikovi smrti in tam doda še: „Ožbej ... Male Karnice so tvoj užitek do tvoje in Metine smrti ... “

Odstop od izvirne novele je tudi bolezen oziroma infarkt Karničnika, obisk Ožbeja: očeta prosi, da bi se poročil z Meto in zdi se, da neme ustnice očeta rečejo: „Vzemi jo.“ Prav tako ne izvemo ničesar o zavisti in sovraštvu brata Volbenka do Ožbeja (najprej ga sovraži zaradi Karnic, nato zaradi tega, ker je njegov zakon jalov).

Dogodek z izgonom Mete iz hudabivške kajže (po Volbenkovem posredovanju v graščini) je v filmu izviren.

V filmu se Ožbej, preden se utopi, odloči, da se bo vdal in se vrnil na Karnice, kjer ima zapisano kot in skledo do smrti. V filmu torej utone med vračanjem domov, v noveli pa na poti iz gostilne v hudabivško bajto.

Konec filma se ne more ujemati s koncem novele. V filmu namreč ni okvirne zgodbe. Metin nagovor otrokom pa v filmu dobi še večji, simbolni pomen; postavljen je na sam konec filma. Zadnji prizor je Meta z otroki in zadnji kader vrhovi gričev pred njimi.

V.1.3 Čas in kraj zgodbe

Dogajanje je v filmu premaknjeno nazaj za celo stoletje.

Kraja se ujemata: Koroška, vas pod Obirjem.

V.1.4 Motivi, teme in ideje

Samorastniki (novela) so tipična vaška zgodba, ki jo je Prežih poznal iz ustnega izročila in jo je preoblikoval v skladu z lastnimi političnimi in ideološkimi nazori. Osrednji motiv novele (in filma) je ljubezenska zveza med bogatim gruntarskim sinom in revno bajtarsko deklico. Močno je prisoten motiv fizičnega kaznovanja (z njim avtor odstira nezlomljivost glavne junakinje).

Meta v noveli rodi 9 otrok (9 je ljudsko število), v filmu jih je 5.

V.1.5 Književne osebe in filmski liki

HUDABIVŠKA META

Kot književno osebo jo spoznamo kot sedemnajstletno lepotico, ki pride delat na Karnice in kmalu po prihodu zanosi z najstarejšim karniškim sinom Ožbejem. Ko jo prvič kaznujejo, ji ni popolnoma jasno zakaj. Meni, da je ves greh v tem, da je spočela otroka pred poroko – njena ljubezen do Ožbeja je vendar čista, na Karnice nikoli ni mislila. Ko uvidi neizmerno sovraštvo Karničnikov, se v njej začne prebujati odpor ter razredna zavest.

„Vedela je, da mora sprejeti trpljenje kot neizogibni boj proti krivici in da mora v tem, čeprav neenakem boju, tudi zmagati.“

(PREŽIH 1983, 16)

V filmu se Meta svoje neenakosti in sovraštva premožnih kmetov do svoje revščine zaveda že veliko prej. Ko se ji Ožbej prvič približa v izbi, kjer riba tla, mu pravi: „Kaj mi imate

povedati? Jaz sem zadnja dekla pri hiši.“ In nato v hlevu: „Pustite me, Ožbej, bojim se ... Zaničevati bi me morali zaradi moje revščine, me udariti ... kot vsi drugi.“

Njen križev pot se po kaznovanju nadaljuje. Meta nenehno vztraja, da ji ne gre za Karnice, temveč za pravico do ljubezni, ki jo razume kot eno temeljnih človekovih pravic, ki ni odvisna od družbenega položaja posameznika.

V filmu se prepada med njo in Ožbejem zaveda: „Pustite me, Ožbej. Tega ne smete več. Ožbej, velike Karnice so vam namenjene.“

Mešanica sovraštva (ki v njej tiho raste) in ponosa ji poмага prestajati muke. In s svojim vztrajanjem postaja simbolna figura. Njeno trpljenje naredi na soljudi velik vtis in počasi jo začnejo podpirati v njenem boju. Idealizacija je seveda tudi v tem, da je kljub trdnemu življenju in devetim otrokom ostala lepa. Dokončno se Meta prelevi v simbolni lik z znamenitim govorom otrokom.

V filmu je ta govor postavljen na sam konec in s tem pridobi še večjo težo. Z današnjega stališča Meta ni idealna mati – otroka pusti pri materi in gre služiti – obiskuje ga le enkrat na leto. Toda v 19. stoletju je bila taka usoda vseh nezakonskih mater in njihovih otrok.

KARNIČNIK

Je predstavnik mogočne, bogate gruntarske družine. Karničniki so primer trdne slovenske družine – bremeni jih eden izmed sedmih poglavitnih grehov: napuh. V svojem ravnanju je Karničnik trd in nepopustljiv, navajen, da vedno obvelja njegova beseda.

Tudi v filmu je njegova trdnost in nepopustljivost dobro prikazana. Ko kaznujejo Meto na graščini in se vsi naslanjajo nad njenim lepim telesom – on trmasto in s kamnitim obrazom zre v stran. Razburi se le, ko Meta ne kloni: „Tepite, tepite jo!“

V noveli se pokaže njegova nežnejša plat, ko poskuša sina Ožbeja z racionalnimi argumenti prepričati o neprimernosti poroke z Meto. Karnice so v stoletjih boja postale nekaj posebnega, pridobile so si nekakšnega posebnega „karniškega duha“, ki ga ljudje nižjega rodu, kot so Hudabivniki, ne morejo dojeti in se ravnati v skladu z njim.

V filmu tega pogovora med Karničnikom in Ožbejem ni. Karničnikova šibka stran je tu prikazana z „odpovedjo srca“. Ko vojaki odvedejo Ožbeja, ga zadene kap in odtlej si ne opomore več. Doma sedi v izbi in ves čas gleda skozi okno – kot da čaka Ožbeja. Tega njegov drugi sin, Volbenk, sedaj gospodar Karnic, ne prenese. Je še bolj trden in sovražen kot prej njegov oče.

V noveli Karnice propadejo prav zaradi „karniškega duha“. Potrebovale so osvežitev iz bajtarskih vrst, saj so v svojem bistvu že moralno načete in zapisane propadu. Prvi znak izrojenosti je Ožbejeva šibkost in šibkost njegovega mlajšega brata, ki se po očetovi smrti kmalu ukloni željam svoje soproge ter se z domačije odseli v dolino in preimenuje v Karnitschnigga – prestop iz slovenstva v nemštvo in v ideologiji slovenske kmečke povesti skrajni primer moralne degeneriranosti.

V filmu izvemo, da je Volbenkov zakon jalov, brez otrok. To je po Ožbejevem mnenju drugi razlog, zaradi katerega ga brat sovraži. Ali se je preselil v dolino in se preimenoval, ne izvemo – filmska zgodba se zaključí prej. Vendar po njegove, ravnanju in zagrizenosti sodeč menim, da se na noben način ne bi odpovedal Karnicam in svojemu imenu. Je preveč ponosen in pravi, da Ožbeja sovraži: „Zaradi Karnic!“

OŽBEJ

Je Karničnikov najstarejši sin, predviden za njegovega naslednika. Oče mu očita predvsem pomanjkanje oblastnega „karniškega duha“. Ko Meta prvič zanosi, ga oče pretepe, čeprav mu je že dvajset let: „Najprej je Karničnik položil Ožbeja na kolena in ga pretepel kot petletnega otroka.“

Ko hoče Ožbej sprejeti kazen namesto Mete, ga oče zlomi že s pogledom. Je duševno in telesno zlomljen – iz vojske se vrne kot invalid. Pomenljiv je prizor, ko Meta, ki sama trpi hude muke, pomiluje svojega ljubega: „Meta je videla, kako nalahno drhti in čeprav je bila sama na pol uničena, je bilo v njenem srcu prostora za tako usmiljenje do strtega ljubčka.“ (PREŽIŠ 1983, 15)

V filmu je Ožbej tisti lik, ki je doživel največ sprememb napram noveli. Prvo dejanje, ki priča proti podobi popolnega slabiča (kot je predstavljen v noveli), je odločitev, da bo vse povedal materi. In res Meto za roko privede pred mater in oznani: „Mati, rada se imava.“

Ko nastopi jezen Karničnik, Ožbej Meto objame – služinčad ju mora vleči narazen.

Kasneje očeta prosi, naj kaznuje njega namesto Mete – a Karničnik mu le reče: „Skot nesrečni!“ in ne položi roke nadenj. Ko Meta preživlja muke (povesmo in sramota), Ožbeja zaprejo na dvorišče. V noveli skrušen sedi v izbi in ni sposoben posredovati ... v filmu ga od Mete morajo ločiti z zapahom.

Tretji prizor, v katerem se čuti Ožbejeva drugačnost je, ko poišče Meto v kraju, kjer služi po rojstvu otroka. Ne čaka, da se bo vrnila, temveč gre za njo in s tem veliko tvega (očetovo jezo in izgubo Karnic).

Ko Meto drugič kaznujejo (na graščini), obišče staro Hudabelo in otroka in ji obljubi, da bo rešil Meto.

Odpove se Karnicam, ker: „Jaz bi bil rad srečen.“

Oče mu odvzame prvorojenstvo, a poroke mu še zmeraj ne dovoli, prav tako ne graščina. Prav tako Ožbej sam ne obljublja Meti poroke, tako kot v noveli, prav nasprotno. Vda se in zadnjič, ko ga Meta vidi živega, ji reče: „Šel bom na Karnice. Tam imam kot in skledo zapisano do smrti. Si huda?“

Utopi se torej na poti na Karnice – v noveli: ko se vrača pijan v hudabivško bajto.

V.1.6 Komentar

Film je bil na obeh premierah navdušeno sprejet in je prejel tudi vrsto nagrad: srebrna arena v Pulju, zlata arena za režijo, zlata arena za glavno žensko vlogo, nagrada za najboljšo fotografijo, diploma za scenografijo, posebna diploma za scenarij.

Scenarist Vojko Duletič je izpustil okvirno zgodbo novele. Večino dialogov je ohranil kar v izvirni obliki.

V uvodu filma so nanizane osnovne informacije o okolju (hudabivška bajta, lepa Meta in na drugi strani mogočne Karnice in mlada Karničnika Ožbej in Volbenk). Prav tako je dodanih nekaj sekvenc, predvsem:

- za lažjo vizualno povezavo zgodbe – srečanje Mete in Ožbeja v gozdu po rojstvu prvega otroka; Metin prihod v cerkev z drugim otrokom in srečanje s Karničniki;

pijani Ožbej v gostilni; Karničnikov infarkt; obsojanje Karničnikove trdosrčnosti s strani soseske; birič, ki z deskami zabije vrata hudobivške bajte),

- kot poudarek ideje trpljenja in upornosti (cankarjanska prisposoba trpljenja – Meta vleče voz v klanec; Metin govor otrokom; prizor na pokopališču – Volbenk vrže denar k Metinim nogam, ona pa ga ponosno prestopi in Karničniki ostanejo sami na pokopališču).

Izloženi so vsi konkretni podatki o časovnih, regionalnih, miljejskih in moralnih značilnosti iz Prežihove zgodbe – z namenom dati filmu občečloveško veljavo in monumentalno veličino. Tako je zgodba časovno pomaknjena nazaj za celo stoletje, svoje pa prispevata tudi scenografska in kostumografska podoba.

Iz filma ni popolnoma jasno, zakaj Karničnik tako vztrajno nasprotuje zvezi med sinom in bajtarskim dekletom – iz novele je razvidno, da gre za boj kmeta svobodnjaka, ki je z neizprosnostjo do samega sebe napravil Karnice mogočne, in bajtarske Mete, ki hoče lastne Karnice – tj. lastno življenjsko srečo.⁸ V filmu je izredno močno poudarjena ljubezenska zgodba, na ravni katere se odvija osnovni spopad.

V.2 LJUBEZEN NA ODORU (91 minut filma oz. 10.000 besed v noveli)

V.2.1 Povzetek scenarija

Še pred navedbo naslova je pred nami uprizoritev prizora s konca novele: Radmanca sedi ob mrtvem Voruhu, pridejo otroci in eden izmed njih vpraša: „Kaj je mati?“

Radmanca ne odgovori ampak poljubi mrtvega Voruha na usta. Pravega konca tako ni (v noveli prideta le dva otroka, tukaj vsi. Radmanca ne odgovori: „Smrt.“)

V filmu Radmanov sin iz prvega zakona ni omenjen (eden izmed Radmančinih otrok naj bi bil njegov).

---

⁸ „Ženiti se hočeš, kakor se na Karnicah doslej še nihče ni ženil. Moram ti povedati, da ne gre za posteljo, gre za Karnice! Karnice potrebujejo gospodinjo, ki so našega duha, ki Karnice razumejo, ki čutijo v sebi to, kar čutijo vse Karnice, vsaka brazda, vsaka globača, vse slime ... Tega duha pa Hudabivniki nimajo in ne morejo imeti. Ta rod – Hudabivški se plazijo po globačah, ko da bi se črvi plazili; nakapljal se je iz nešteti postelj, suženjski je in ne zna nositi glave pokonci. Hudabivniki niso za Karnice ... “ (PREŽIČ 1964, 205)

Radman in žena orjeta. Zemlja se pomika v nižino zato Radman ženi naroči naj naslednje jutro začne nositi zemljo na vrh njive – na kamnite udore.

Jutranja zora nad hribi. Radmanca odnese prvi škof in pravi: „Menda bo le gratalo.“ V noveli je navedena stara šega oz. izročilo, da je greh prenašati zemljo in zato je potrebno prositi za odkup greha rekoč: „Bog in sveti križ, menda ja ne bo greha.“

V filmu ta šega ni omenjena.

„Zemlja je prekleta, kadar se je lotiš golih rok,“ pravi Radmanca. Prikaz utrujenih korakov, mastne zemlje, ki se siplje pod nogami.

Naslednje jutro sliši sekanje, ki prihaja iz gozda. V noveli se sprašuje: „Kdo je le?“ v filmu pravi: „Naj bo kdor hoče.“

Tretje jutro pride Voruh. Ne odgovori je iz goščave, temveč stopi naravnost pred njo. Na vprašanje: „Zakaj zemlje ne zvozi tvoj mož Radman, saj ima konja,“ se Radmanca ne razjezi. Pogleda v tla in reče: „Ti pa tešiš?“ V noveli ga na vsak način poskuša spraviti v zadrego, tukaj je z njim spoštljiva. Voruh jo prosi, če mu pomaga. Gresta proti gozdu.

Naslednji prizor: Radmanca pride zgodaj zjutraj na raboto in zagleda Voruha, ki že pridno nosi. „Boš mi pa zato pomagala še kaj ožnurati.“ In v filmu pomenljivo doda: „Ko bo šel tvoj mož na furo.“ Nosila sta brez besed.

„Zdaj boš moral iti. Bolje je, da te ne vidijo,“ reče Radmanca, ko se popolnoma zdani. „Samo ožnurat mi boš pomagala,“ odgovori Voruh.

Sledi prizor, ki spominja na prvo žnuranje v noveli. „Kako čudno dišiš po zemlji, Radmanca,“ reče Voruh. A ona ga ne žali, le na glas se zasmije in ga zapeljivo gleda. Tudi peto jutro ji pride Voruh pomagat. „Na, to sem ti prinesla, da si boš sapo olajšal,“ reče in mu ponudi žganje. Voruh ji odgovori: „Ti si pa res dobra ženska. Na, še ti.“

Sedita na odoru in Voruh jo vpraša: „Zakaj se tako mučiš s to zemljo?“

Radmanca mu odgovori: „Zato, ker imam toliko otrok.“ Nekaj časa molče nosita. „Pravijo, da si jih nakopala. Otroke,“ pravi Voruh. Radmanca mu odgovori: „Lej ga, sama jih že nisem spočela.“

Nosita. Radmanca stopa prva. Voruh se skloni in jo prime za gleženj. „Lej ga, kaj pa nagajaš! Lahko bi padla,“ se jezi. „Si huda?“ in čez nekaj časa: „Radmanca, zakaj pa imaš tako ahljo?“

„Zato, ker imam tako starega moža,“ mu odgovori.

Sedeta. Sledi pogovor, ki je natančno povzet po noveli (PREŽIH 1999, 20). „Sem navaden tesač, če bi mi kdo dal ...“

Dogovorita se, da jo bo klical, ko bo imel dolge trame za ožnurati. Tri dni je zaman nestrpno čakala na dogovorjeni znak in se jezila: „Kaj pa naj počnem s takim pržganom?“ Pričakovanje je prikazano z njenim beganjem okoli hiše, odpiranjem vrtnih vrat.

Na zanimiv način je prikazan tudi odnos z možem. Nikoli ne govorita. Ob jutrih jo on le pogleda, ona vstane in molče gre po opravkih.

Končno zasliši dogovorjeni znak. Voruh jo kliče. Priteče, vzame žnuro in jezno reče: „Kdo ti je pa ta dva dneva žnural?“

Njegove kretnje so mirne, premišljene. Ne deluje kot „bebček“, ki ga je opisoval Prežih.

Radmanca ga zapeljivo gleda. „Jaz bi to kratkomalo ne vzdržala ... Režuh!“ Smejeta se.

„Voruh, je res, da še nikoli nisi imel ženske? Ljudje pravijo tako ...“

Pogovor sledi izvirni literarni predlogi, le del, kjer ga žali, je izpuščen (ne reče: „Mec, zakaj si pa potem na svetu?!“).

Naslednjega dne pride brez besed, se nasloni na drevo in ga gleda. On zasadi sekuro v podrto deblo in se ji približa. Objameta se. Popolna predaja – kader: sonce posije skozi krošnje.

Nežnost ... (odstop od novele: „Nenadoma jo je nekaj močno zgrabilo za rame.“

Medtem jo mož išče okoli hiše: „Afra!“ Hodi počasi s sklonjeno glavo.

Njuna srečanja so si podobna. Klicanje iz gozda, objemi. Zaprte oči, spokojen izraz na obrazu.

Radmanca pravi: „Ta tvoj rom-pom-pom se daleč sliši. Ljudje so zlobni.“

Hitro menjavanje prizorov: objemi prešuštnega para, mož, ki sedi na postelji, gleda na ženino prazno stran in posluša rom-pom-pom.

Praznik. Lepa nedelja. Zbrana je vsa soseska. En par pleše, ostali sedijo. Radmana molče gledata v mizo. Mlad fant povabi Radmanco na ples. Gleda jo, ona pa mimo. Voruh stoji na griču in gleda v dolino, proti bajti, v kateri je zabava.

Radmančin plesalec se ustavi in „zaropota“ Voruhov klic rom-pom-pom, ljudje se nasmihajo. Ponovi in glasba utihne. Radmanca se glasno zasmije, pogleda okoli in dva krat ponovi ropot. Muzikanti spet zaigrajo in Radmanca se z nasmehom vrti. Radman pri mizi nemo kima. Voruh gleda v dolino.

Naslednji prizor je v filmu izviren. Koča po zabavi. Na pol prazni kozarci. Radmanca in Voruh se v tišini neumorno vrtita. Še in še. Dokler se jima ne zvrta in padeta. Voruh se oklene mize in nasloni glavo. In še enkrat ... Nemost prizora prekinjajo le udarci nog. Bolečina, morata se skrivati. Čustva so prikazana globlje kot so opisana v noveli.

Radman se zbudi, pogleda ženo in se ji hoče približati. Ona reče: „Šla bom v dimnico spat!“ Zajoče otrok v zibki.

Megla. Zvok iz gozda. Radmanca se odpravi v gozd. Jesen je. Radman se zgodaj zbudi in išče ženo. Afra se vrne, razpeta bluza in skuštrani lasje povedo dovolj. Možu se približa s trdnim, upornim pogledom. „Kje si bila?“ Odgovori mu: „Sam dobro veš. Pri Voruhu.“

Poskuša jo zgrabiti za lase, a mu zbeži in teče okoli hiše. Ustavi se in mu stoji nasproti: „Ni res? Vedel si!“ Tudi v odnosu do moža ni nesramna, kot v noveli. „Jaz sem delal, ti si se pa parila!“ ji reče. V noveli se upira in mu reče, da je tudi ona delala, tukaj čaka udarce. „Bij, samo ne po glavi. Tam so možgani.“

Radman vzame v roke palico in se ji približa. Radmanca se ne brani, samo glavo si pokrije. „Tu imaš za Jirsa! Tu imaš za Šeka! Tu imaš za Prama! Tu imaš za Mecna, Mecna ...“

V izvirni predlogi jo udari po tilniku in ona se onesvesti. V filmu mu zbeži v hlev. Pride za njo in udriha dalje. Pretepe jo, zapreže konja in odide.

Radmanca se privleče iz hleva in stopi h koritu z vodo. „Pred njim sem zdaj za ta svet čista.“ Spira si rane, a bolj kot lajšanje bolečine je namen tega dejanja simbolični prikaz spiranja greha.

Radman zamišljen sedi za mizo in gleda v tla. Radmanca vzame otroka, culo in gre.

Otroci Radmana sprašujejo: „Kam je šla mati? Kdaj se vrne?“ Odgovori jim: „Jutri boste odvedli Jirsa, Prama, Šeka k materi. V Mecnovi bajti je. Vaša mati je pri Mecnovi bajti. Nikoli več je ne bo. Tudi brez nje bomo živeli.“

Najstarejšima naroči, da odvedeta Jirsa, Prama, Šeka in Meto k materi. Niso njegovi, zato naj jih pustita tam.

Otroci gredo na pot. Sedijo pred hišo in čakajo, nato pogledajo skozi okno. Voruhlja jih opazi. Iz hiše stopi Radmanca: „Otroci, kaj delate tu?“

„Po vas smo prišli. Oče so nam rekli.“

„To ni res, otroci, domov pojdite,“ jim pravi.

„Brez vas ne gremo.“

„Domov morate, ker tu nimate kaj jesti. Še jaz ne bom imela.“

„Jutri spet pridemo,“ ji odgovorijo.

Radmanca jim z bolečino na obrazu reče: „To pa ne gre.“

Naslednjega dne naloži Radman otroke na voz in jih odpelje k Mecnovi bajti: „Tu imaš svoje pankrte!“

Naslednji prizor kaže otroke, kako lezejo čez domači plot. Ko se Radman vrne s fure, jih najde pri večerji – vseh sedem.

Voruhlja Radmanci ničesar ne reče. Samo opazuje in obtožujoče gleda.

Radmanca stoji pred oknom. Sedaj se prvič in zadnjič izpove: „Kar sem storila, sem dohotela. Radmanu se ne godi krivica. Najprej sem mislila: glavno, da je mož. Potem sem mislila: hišo pa le ima. Imela bom kam glavo položiti na stara leta. Dvanajst let (v noveli petnajst) sem goljufala samo sebe. Nosila zemljo in kopala udore. Na teh udorih so se otroci skvasili. Zato imajo pravico, da so radmanški – vsi. Kolikor niso od krvi, so od mojih potnih srag.“

Njen glas je umirjen, vdan, premišljen. Voruhlja se nemo odbrne in gre. Njen obraz ostane trd, nespremenljiv. Ne daje ji nasvetov in ne govori z njo o vrednosti otrok, kot to počne literarni lik v Prežihovi noveli.

Voruh in Radmanca gresta na delo. Skupaj sekata. Radmanca ga ljubeče opazuje. V filmu je prikazana veliko bolj ljubeče kot v noveli (tam ima bolj vlogo „hotnice“).

Rodmanca: „Dela bova imela za nekaj mesecev.“ Voruh ji dvrne: „Bova imela vsaj mir pred ljudmi.“ Ona ga pogleda in reče: „Lepo je v gozdu.“

Radmanca zlaga nasekane hlode. Ponje pride trgovec in ji pravi: „Bo?“ „Bo,“ mu odvrne.

Vpraša jo: „Kaj pa Radman?“ Radmanca mu s strogim izrazom odgovori: „To je končano!“

Trgovec nadaljuje: „Pravijo, naj odpustim Voruha. Da ne bo pohujšanja.“ Radmanca molči, ga

grdo pogleda in nadaljuje z delom. „Kaj pa vam to mar!“ „Sedem otrok si pustila. Ti ni hudo?“ Radmanca ne reče ničesar in dela naprej. Trgovec naslonjen na hlode kadi in jo opazuje. „Baba pa si!“ Ujame jo me dva kupa zloženega lesa: „Kaj če bi si bila midva malo dobra?“ Odločno mu pogleda v oči: „Ne!“

V noveli se podoben prizor ponovi še s kmetom – lastnikom gozda. V filmu tega prizora ni.

Radmanca stoji ob robu tesašnice in opazuje Voruha. „Voruh!“ „Kaj pa je?“ jo vpraša. Gleda ga in misli: „Tebi bom ostala zvesta. Tebe ne bom nikoli zapustila, ker si dober človek. Nisem več takšna, kakršna sem bila.“

Objame ga in ga poljubi. Njun odnos v filmu je veliko bolj pristen, kot ga je prikazal Prežih. Sta enakovredna partnerja, pomagata si in si stojita ob strani.

Radmanca najde najstarejša dva otroka spati med hlodi. Najprej hoče biti jezna: „Kaj pa vidva?! Krnuh! Lukač!“ Odgovorita ji: „Prišla sva ... tebi pomagat.“ Radmanca se nasmehne: „No, pa lupita. Bosta vsaj kaj zaslužila.“

Z otroki v filmu govori precej manj kot v noveli.

Radmanca in Voruh malicata. Mati drži malega Meca v naročju. Voruh ji ponudi vino. „Zakaj to nosiš?“ ga vpraša Radmanca. „Trgovec je rekel, da je spet zate.“ „Drugič – ne nosi,“ se jezi Radmanca. Voruh prime liter, nagne in ga brez predaha skoraj izprazne. Radmanca se zasmije. Po kosilu počivata objeta, na tleh.

Na poseko pride sedem otrok. Sledi prizor, ki ga ne moremo natančno umestiti in se nato še večkrat ponovi. Otroci tečejo v lepih novih oblekah proti domu. Tečejo po njivi, na kateri je Radmanca nosila zemljo.

Stojijo na robu jase in tiho gledajo. „Kako ste prišli, otroci?“ jih vpraša mati. Eden izmed njih odgovori: „Maline smo šli nabirat, pa še niso zrele.“ Mati jih vpraša: „Kdo vam kuha?“ Afrula ponosno odgovori: „Jaz kuham. Sama kuham.“ Dvigne glavo in se ponosno nasmehne materi. Radmanca pogleda v tla. Sedijo na hloedih in se pogovarjajo. Otroci so srečni. „Ko spet pridete, vas bom pošila,“ jim reče Radmanca.

Večeri se. Otroci se vračajo domov, Radmanca stoji s hrbtom obrnjena proti kameri in gleda v tla. Megla se spušča nad gozdom. Bolečina.

Dežuje. Krnuh pride k bajti in pravi: „Bomo začeli luščiti hlode?“ Radmanca mu odgovori: „Še ne. Mokro je.“ Krnuh žalostno pravi: „Potem ne bo oblek.“ Radmanca na to odgovori: „Kar bo manjkalo, bo Voruh dal.“ „Od Voruha nič ne vzamemo,“ se upre Krnuh: „Ker nam je mater vzela.“ Radmanca se skloni k sinu: „Dobro, bom pa jaz dodala, če bo zmanjkalo.“

Voruh in Radmanca se stiskata. Radmanca se trese. „Te zebe?“ jo vpraša. Radmanca mu odgovori: „Ne zebe me, srečna sem.“ „Ti si malo nora,“ ji reče. „Nisem nora, če sem pa tvoja ljubica,“ odgovori. „Kako dolgo boš moja?“ „Na večno tvoja in mojih otrok.“

Dolg prizor. Radmanca leži tesno ob Voruhu, na obrazu nežen, predan izraz.

Krnuh prinese cunje vseh sedmih otrok, Afra jih pere na ribež in jih pošije.

Zjasni se, a tla so še vedno mokra. Voruh kljub temu vzame sekiro in gre na delo. Radmanca reče: „Lep dan bo.“ Zaslišijo se kriki otrok. „Otroci so tu,“ reče Radmanca, vzame sekiro, žago in gre za Voruhom.

Skozi veje vidimo sled, ki ostaja za letalom. Dim in hrup.

Karnuh in mlajši brat klestita veje smrek, Radmanca lupi. Karnuh je navdušen, da mu gre tako dobro. Hoče odsekati vrh smreke. Pod hribom medtem Voruh podira novo drevo. Pogleda proti vrhu hriba in seka naprej. „Ne, ne odsekaj vrha!“ zasope Radmanca, a prepozno. Deblo zdrsi, zadene v drugo, to v tretje. Sproži se plaz debel. Radmanca zakriči: „Voruh, Voruh!“ in se zažene po hribu.

Kamera se ustavi na sekiri z odlomljenim ročajem, zadrta v drevo. Radmanca priteče v dolino. Voruh leži pod kupom debel. „Voruh ...“ Prisloni glavo k njemu. Skušata odmakniti deblo. Trudi se, potiska, sope, vleče ... ne gre. Obupa. Nasloni se na deblo in tiho joče.

Ponovi se prizor, za katerega bi lahko rekli, da prevzema vlogo lajt motiva: otroci v lepih oblekah tečejo po hribu proti domu.

Radmanca znova poskuša odmakniti deblo in omaga.

Zadnji prizor je blatna, prazna cesta ob vznožju hriba poraslega z gozdom. Cesta je morda simbol za odprt konec (kakršnega naj bi novela po definiciji imela, pa ga pri Prežihu nima).

V. 2.2 Razlike glede na novelo

Tok zgodbe se ujema s tokom zgodbe v noveli, razen začetka filma, v katerem najdemo prizor s konca novele in to nepopoln. Konec filma je izviren: prazna, blatna cesta, odprtost in praznost.

V. 2.3 Čas in kraj dogajanja

Čas v noveli je najverjetneje Prežihova sodobnost.

V noveli Radmanca govori o petnajstih letih trpljenja z Radmanom, v filmu o dvanajstih.

Trajanje razvoja zgodbe se ujema: približno poldrugo leto; od pomladi do zgodnje jeseni.

V noveli pripovedovalec opozarja bralca na čas s pogosto uporabo prislovnih določil časa (prihodnje jutro, tretje jutro, jutro za jutrom, ...).

V filmu tok časa ponazarjajo prizori iz narave (megla, sončni vzhod, gozd z obarvanim listjem, ...).

Za kraj dogajanja pripovedovalec v noveli uporablja izmišljeno ime za hribovsko vasico Bregi; z vrha Radmanove njive naj bi se v lepem vremenu videlo do Drave.

Prizorišče v filmu ni značilna Koroška pokrajina in hribi v ozadju dajejo slutiti, da gre za Gorenjsko.

Simbolna vrednost prizorišč (strma njiva, gozd) je v filmu še bolj poudarjena. Ponavljanje prizora, v katerem otroci tečejo v lepih novih oblekah po strmi njivi proti domu; tukaj so se skvasili, kot je rekla Radmanca, in prekletstvu zemlje tudi oni ne bodo ubežali.

Simbolno vrednost bi lahko pripisali tudi plotu Radmanove domačije, do katerega (in nazaj) Radmanca bega na začetku filma, ko pričakuje Voruhov klic (skok čez plot, nezvestoba).

Posebno vlogo ima gozd. Je prostor lepote, ljubezni, svobode. Tukaj se srečujeta zaljubljenca, sem se zatekata. Tu pozabljata na realnost. Ponavljanje prizora: sonce, ki sveti nanju skozi

vrhove smrek. „V gozdu je lepo,“ pravi Radmanca. In nato prostor ljubezni in upanja postane prostor smrti. Prvo in poslednje pribežališče.

V. 2.4 Književne osebe in filmski liki

AFRA RADMAN

V noveli je podrobno predstavljena. Kljub težaškemu delu in sedmim porodom je lepa ženska. Z Radmanom se je poročila iz socialnih razlogov. Je polna življenjske energije in samozavesti. Nima slabe vesti zaradi nezvestobe. („Da, tako, moj ljubi, stari ded! Kaj zbarkuješ, ko moraš vendar vedeti, da delam tako že mnogo let!“)

Njena zveza z Voruhom je izključno erotična: „Malo je mec, to je res, a je dober človek.“ Voruh ji pomaga, medtem ko ji mož pusti sami opravljati težaška dela. Dva pola odnosov med spoloma: na eni strani patriarhalni model izkoriščevalskega moža, na drugi vzajemna pomoč pri delu obeh partnerjev.

Je daleč od podobe cankarjanske matere. Zanj materinstvo ni višje poslanstvo. Otroci so breme, sredstvo, s katerim jo Radman priklepa nase in na zemljo. Otrok ne ljubi („Kaj me brigajo otroci!“), se ji le smilijo. Ko zapusti Radmana, vzame s seboj le Meca, ki je resnično plod ljubezni. Po pogovoru z Voruhljo začuti odgovornost do otrok, a se zaradi njih ne namerava odpovedati osebni sreči. Želi uskladiti oboje.

Za Radmanco je konec neizmerno tragičen: je žrtev okolja, družbenih razmer in naključja.

Kot filmski lik Radmanca ni tako nesramna ne do moža ne do Voruha. Ljubčka nima za zaostalega, neumnega. Njena ljubezen je iskrena in globoka. To izražajo nemi objemi, pogledi in nasmehi. Tišina.

Tudi do otrok ni tako hladna kot v Prežihovih opisih. Zdi se, da jih ni vzela s seboj ne zaradi tega, ker bi ji bili breme in povezava z Radmanov, temveč zato, ker bi jih s tem privedla v še težje življenje. V lakoto. Tudi krutega pogovora z Voruhovo materjo ni. Čustva do otrok so izražena s pogledi v tla, ne z besedami temveč z zgovorno tišino.

VORUH

V Prežihovi noveli je omejen tesar, ki živi sam z materjo, nastopa samo v ljubezenskih prizorih z Radmanco. Ne izvemo kakšno je njegovo stališče do Radmančinih otrok. Do Afre se obnaša kot do enakopravne življenjske partnerice. Ni podjeten in se večinoma podreja njenemu vodstvu. Afro privlači predvsem njegova nravnost, zdravje, vznemirljivi duh po smoli, telesna moč, čistost (pred njo še ni imel nobene ženske) in dobrot. On je tisti, ki ji odpre perspektivo o možnosti drugačnega življenja: „Navaden tesač sem, pravijo mi tudi Mec, toda če bi mi kdo hotel dati tak svet, kjer se mora zemlja nositi, bi ga ne vzel.“

Prežih se v noveli trudi, da bi dokazal, kako neumen in počasen je Voruh. Tega v filmu ni. Njegovi gibi so umirjeni, zdi se, da vse naredi z jasnim ciljem in namenom. Tudi Afra ne izraža zaničevanja do njega. Vsaka njegova kretnja je premišljena: kako odvija vreteno z žnuro, kako se prvič približa Radmanci.

RADMAN

Kot literarni lik je Voruhovo nasprotje: star, brezbrizen. Za otroke se ne briga kaj dosti. Očitno mu ni mar niti za ženo, saj se zadnji med vsemi zave, da ga že dolgo vara. Odločneje nastopi le v prizoru, ko jo pretepe – kot da bi si s tem hotel povrniti za nemoč in ponižanje. Ko Afra zapusti dom, se s tem zlahka sprijazni.

V filmu Radman ni prikazan tako brezbrizen kot v noveli. Ob jutrih prisluškuje zvokom iz gozda in korakom. Čuti, da se nekaj dogaja. Zamišljen je in nemirno bega okoli hiše. V glasu, s katerim kliče ženo, je čutiti napetost, ki ni le posledica sumničenj in jeze. Tudi na otroke ne gleda popolnoma neprizadeto.

VORUHLJA

V noveli nastopi le v enem odlomku. Predstavlja modrost starih. Ne moralizira in ima celo presenetljivo svobodne nazore o zvezi svojega sina z Radmanco. Afro postavi ped temeljni problem: kako uskladiti odgovornost do otrok s pravico do lastne sreče. Otroci so zanjo vrednota sami po sebi. So znak večnega obnavljanja življenja.

V filmu Voruhlja ne spregovori. Vedno, ko se pojavi, se to zgodi v povezavi z otroki. Ali jih opazi skozi okno hiše, stopi na prag in jih gleda, posluša Afrin monolog o otrocih. Afri ne daje nasvetov. Vse pove z očmi, z izrazom na obrazu: in ta izraz kaže na veliko neodobravanje in obsojanje Radmančinega početja.

V. 2.5 Slog

Novela je napisana v realističnem slogu. Poglavitna pripovedna postopka sta poročanje in opisovanje, pridružuje se dialog.

Opisi narave imajo vlogo retardacije in so poetični.

Prežih uporablja veliko dialektizmov; vključuje stalne besedne zveze, izreke, ljudske modrosti, primere in metafore.

Dialogi so kratki in jedrnat, v njih je precej grobega izražanja in celo zmerjanja. Značilna je tudi raba medmetov, ki večinoma označujejo zvoke pri delu (najpomembnejši je rom-pom-pom – rom-pom-pom). Ta ima trojno vlogo:

- dogovorjeni znak, s katerim Voruh kliče Radmanco;
- na plesu plesalec Radmanci da vedeti, da vsi vedo za njune sestanke;
- udarjanje otrok po deblu: napoved smrti.

Prežih pogosto uporablja paralelizme, ki imajo lahko tudi vlogo stopnjevanja: „Tu imaš za Jirsa! Tu imaš za ...“

Metaforika za poživaljenje ljudi in njihovih dejanj je vsebovana že v imenih otrok.

V filmu je vloga narave ohranjena – kadri, kot so: sonce skozi veje dreves, megla, gozd, jasa ... imajo pomembno vlogo.

Izpuščena je vraža o prekletstvu prenašanja zemlje.

Dialogi so tudi tu kratki in jedrnat – bistvene stvari so „povedane“ s tišino, s pogledi in izrazi na obrazih. To bi lahko imenovali za karakteristiko slovenskega filma (morda preblizu gledališču), vendar v mnogih primerih (vsaj v tem filmu) ne bi mogli najti besed, ki bi čustva izrazila bolje kot prav tišina.

Vrednost medmeta rom-pom-pom – rom-pom-pom je še stopnjevana (Radmančina nestrpnost, kdaj jo bo poklical, Radmanove slutnje).

S ponavljanjem nekaterih prizorov le-ti dobijo simbolni pomen (tek otrok po hribu).

V. 2. 6 Komentar

Tretje samorastniške novele se je lotil Vojko Duletič, ki je sam napisal scenarij, snemalno knjigo, film režiral in na koncu prevzel še montažo.⁹

Ohranjen je potek Prežihove zgodbe, osebe in dialogi, izpuščen je le uvodni opis Radmanove domačije, Radmana in Radmance.

Največji poseg v literarno predlogo predstavlja prizor Voruhove smrti v uvodnih kadrih, ki se ponovijo še na koncu filma. Na nek način je s tem pozornost gledalca usmerjena na kalvarijo ženske (podobno kot v Samorastnikih).

Prostor med dialogi je zapolnjen z obširnimi posnetki koroške pokrajine in prizori dela. Dolgi prizori, panorame, detajli in ponavljanja (tek otrok po hribu) naredijo film statičen – in prav to, kar naj bi zbujalo občutke, je filmska kritika označila kot praznost, neprepičljivost in slabost.

V.3 VODNJAK / KOPLJI POD BREZO (20 minut filma oz. 3600 besed)

1955 se v omnibusu TRI ZGODBE kot ena izmed treh epizod (I. Slovo Andreja Vitužnika, II. Na valovih Mure) pojavi kratkometražni¹⁰ film Koplji pod brezo, posnet po Prežihovi noveli z izvirnim naslovom Vodnjak.

---

⁹ V tem primeru govorimo o tako imenovanem avtorskem filmu.

¹⁰ Kratkometražni filmi so dolgi približno 300 do 600 metrov in trajajo 10 do 20 minut. To so kratki igrani filmi, tedniki, dokumentarni filmi, animirani filmi itd. Kratkometražni film ima svoje zakonitosti, zato se po vsebini in obliki razlikuje od dolgometražnega, ima pa lahko veliko večjo izpovedno moč. Iz kratkometražnih filmov sestavljajo celovečerne sporede. Več kratkih igranih filmov (filmskih novel) s podobno tematiko lahko tvori zaključeno celoto, ki se imenuje *omnibus film* (to pa je že celovečerni film). (ŠIMENC 1968, 21)

V. 3.1 Vsebina novele¹¹ Vodnjak

„Borovnikova domačija je stala v bregu.“

Skromna hiša in hlev za sedmero glav govedu. Na tej kmetiji je bilo življenje trdo. Najhuje je bilo to, da pri hiši ni bilo vode. Nositi so jo morali iz doline („med poljem in lesom je bil studenec“). Zaradi tega nobeno dekle ni hotelo priti gospodinjit na kmetijo in ženili so se le pri deklah in bajtarskih dekletih.

Trpljenje jih je zaznamovalo tako psihično („poseben rod, tih, mračen, žilav in vztrajen“) kot fizično („moški imajo vsi mrka čela, kratke, čez ustnice štrleče brke, upognjen hrbet in mehka, vdajajoča se kolena, ženske, ki so zrastle pri tej hiši, pa široke obraze, dolge roke in tenke noge s posinelim stopalom“).

Več gospodarjev zapored je brez uspeha iskalo vodnjak. Ko je oče sedanjega gospodarja umiral, mu je rekel: „Ti, Miha! Kadar umrjem ... koplji tam za gorico ... tam, kjer raste bezgov grm – tam notri – je voda-.“

Ko si je mladi Borovnik ogledal kraj, se mu je zdel ta še bolj suh kot okolica in nemogoče se mu je zdelo, da bi bila tam voda. Šele čez nekaj časa se je odločil, da bo poskusil. Mati in žena sta mu pomagali. Ko je izkopal pet metrov ga je zajelo malodušje – tudi k maši ni šel. Obišče jih pijani tesar Krivonog – Borovniku reče, da je to delo zastonj – tu vode ne bo našel. Naj raje počiva, saj je že tako tak kot trlica. Borovnik je bil jezen – vedel je, da bo Krivonog raznesel novico po soseski in da ga bodo ljudje imeli za norca.

Naslednje jutro je s kopanjem nadaljeval s podvojeno močjo. Krivonog je kot po pričakovanju raztrobil novico okrog in zdaj so vsi hodili gledat – stali so ob robu jame in odkimavali z glavami.

Kopal je že dva tedna in zemlja je postajala vedno bolj suha. V nedeljo Borovnik spet ni šel v cerkev.

Prišel je njegov stric iz sosednje fare – nekaj je slišal in se je hotel prepričati. Ničesar mu ni očital in Borovnik se je prvič lahko odkrito pogovoril. Stric mu je rekel: „Kadar človek umira, se mu blede, na to ne dam nič. – Ko bi jaz bil na tvojem mestu, bi ne kopal.“

---

¹¹ Vsebino novele izjemoma navajam precej podobno, zaradi obširne predelave, ki je novelo doletela pri ekranizaciji.

Po njegovem odhodu je bil Borovnik žalosten. Ženi je povedal svoje dvome – morda tam res ni vode. Kopal bo še teden dni, potem bo pustil vse skupaj.

Tudi tretjo nedeljo ni šel v cerkev. In naslednji teden je zopet kopal. Zdaj je bila jama že tako globoka, da sta zemljo morali vleči obe ženski. Kopal je več kot mesec dni in za drugo delo se ni brigal. Tudi živine ni opravljal. Žena mu je morala celo jed spuščati v jamo. „Nekega dne pa ni nenavadno dolgo prišlo znamenje iz jame, da je kad polna.“

Iz jame se je zaslišal krik: „Voda – voda!“, nato čofotanje, žuborenje in tišina. Ženski sta spustili vrv v globino – a nihče se je ni oprijel. Obšla ju je slutnja. „Zalilo ga je.“ Ljudje so prihiteli na pomoč. Krivonog se je spustil v vodnjak: „Utopil se je, potegnite!“

„Voda pa je nenavadno hitro naraščala in v nekaj urah je napolnila vodnjak. Pričela se je razlivati čez rob po bregu navzdol do njiv in travnikov, po katerih so odnesli čez dva dni mrtvega Borovnika na pokopali.“

Njegova zmaga je hkrati poraz.

V.3.2 Povzetek scenarija

Prvi kader: napis

Po motivu novele Vodnjak Prežihovega Voranca
iz leta 1925
scenarij napisal France Kosmač

Stari Borovnik leži na smrtni postelji. Kamera se premakne nazaj, opazimo njegovo ženo in sina Miha, ki sedita ob postelji.

V krčmi na prostem ob mizah sedi veliko ljudi. Pijejo, pejejo in se veselijo. Posebej izstopata na eni strani študent Grahelj, ki ga ima že kar precej pod kapo in veselo poje, na drugi strani pa mladi Krivonog, ki dvori Lenčki.

Miha gre po vodo v dolino.

Lenčka zapusti družino in sreča Miha. Da mu pušeljce (fantovski običaj na Koroškem).

*menjavanje prizorišč: umiranje Borovnika in veseljačenje na prostem ustvarja dramatično, napeto vzdušje; nasprotje: veselje – smrt

Mihu in Lenčki se pri vodnjaku pridruži mladi Krivonog in Mihu očita, da hodi k njim po vodo.

Miha: „Še vode mi ne privoščiš ...“

Krivonog: „Motiš se, če misliš, da bo Lenčka šla na vašo puščo ... še kalne vode nimate!“

Najprej padajo besede, nato se mladeniča stepeta. Pritečejo ljudje: „Pretep! Pretep!“, moški fanta ločijo, ženske in otroci se smejejo in se norčujejo iz Borovnika.

Miha priteče v izbo: „Mati, pomagajte!“

Stari Borovnik z glasom umirajočega, ki daje slutiti, da ni pri polni zavesti, spregovori: „Je voda, je voda, je ... Miha ... koplji pod brezo, tam za gorico, je ... tam je voda ... Miha, stari Krivonog je spodaj pri studencu zalezoval tvojo mater ... Moraš priti do vode ... saj ta voda, vir življenja ... Miha, koplji pod brezo ... Pod brezo koplji, boš imel vsaj vodnjak ...“

Rečnikovi sedijo pri veliki mizi in jejo. Prepirajo se – oče in Lenčkin brat Lenčki branita tega – reveža.

Francka: „Če bom koga jemala, bom njega. Rada ga imam.“

Brat: „S pametjo se boš skregala, če se boš možila v to borno bajto.“

Imajo pravo požrtijo (kot Jamnica: Munki)¹².

---

¹² „Medtem pa je mati že stopila v izbo z velikim lesenim krožnikom narezanega svinjskega mesa, ki ga je postavila na sredo mize. Nato je prinesla še velik hleb črnega kruha, zraven pa še krajec belega. Munk je stopil k peči, kamor je prej dal greti velik vrč mošta, in ga molče pristavil k jedi, nato pa zaukazal s trdim, mrzlim glasom:

„Tako, zdaj pa jest! “

Družina je takoj začela jesti naglo in hlastno, kakor je bila pri Munku že od nekdaj navada, grabeč z eno roko kose prekajenega mesa, iz druge pa prigrizujoč k mesnini črni kruh, kajti belega se ni nihče pritaknil. Med jedjo ni nihče spregovoril, le kdaj pa kdaj je kdo poželjivo zamrmral, kadar mu je šel kak zalogaj posebej v slast.“ (PREŽIH 1964, 104)

„Soba se je napolnila s tleskanjem dlesni in in goltanjem grtancev.“ (PREŽIH 1964, 116)

Stara Rdečnica: „Vzelo ga je ... Bog mu daj večni mir in pokoj.“

Miha seka brezo.

Mati: „Si dobro premislil? Vsi so iskali vodo pa ...“

Miha: „Če so jo vsi iskali, zakaj je ne bi jaz našel?“

Mati: „Težkega dela si se lotil ...“

Velika, bogata Rdečnikova hiša. Pred hišo velika lipa. Lenčka izpred hiše steče po hribu – proti Borovnikovi bajti. Pri kapeli sreča Miha. Miha ji pove, da koplje vodnjak, da ji ne bo treba vode nositi, da je ne bo Krivonog ...

Zatečeta se v senik in se predata eden drugemu. Miha: „Ti imaš tak rada rože. Na vseh oknih bodo cvetele ... zalivala jih boš ... pa vrt boš imela ...“

Kamera se obrne v jasno nebo > upanje, ljubezen.

Pri mizah na prostem sedijo možje in pijejo. Grahelj piše pismo Lenčki v Mihovem imenu: rad te imam, nimam časa, kopljem, obišči me.

Grahelj: „Napijmo se! Naj gre solit se tuga – to je stara kitajska modrost.“

Moški sprašujejo Rdečnika: „Hčerko možiš ... boš dal za liter?“

Rdečnik: „Jaz je ne možim, za liter pa vseeno dam ...“

Iz njegovih besed spoznamo, da je nesrečen, ker je hči izbrala reveža.

„Temu Borovniku jo boš dal ...“

Norčujejo se iz Miha in ugibajo ali bo našel vodo.

Grahelj preseka napetost: „Ko bi imel tak vodnjak, da bi iz njega vino teklo ... ali pa vsaj pivo ...“ in dvigne kozarec.

Veselje, popivanje in na drugi strani –

Kader zajame suho, zbito zemljo. Kamera se umakne in vidimo staro Borovnikovco, kako vlači zemljo iz jame.

Miha: „Že osem metrov, zemlja pa še čisto suha. Lačen sem.“

Spleza iz jame in sede na tla. Od zadaj se mu približa Lenčka in mu zakrije oči; prinese mu vrv.

Lenčka: „Vrv sem ti prinesla. A bo dobra?“

Miha: „Se obesim z njo ...“

Lenčka: „Za božjo voljo! Kaj je?“

Miha: „Saj to je, da ni nič ... Boš šla h Krivonogu, tam imajo lep studenec.“

Lenčka: „Pri tebi ostanem ... Trije bomo skori ...“

Miha jo objame: „Pridi, greva k materi. Se bosta zmenili.“

Na pragu Borovnikove bajte.

Miha: „Mati, Lenčka bo moja žena.“

Mati se nasmehne: „Da Boh ...“

Miha: „Mati ... že ...“

Mati: „Že ... božje dete ... v hišo gremo.“

Lenčka v poročni opravi z vencem na glavi stoji v izbi.

Miha: „Hitro se boš privadla, verjemi.“

Mati prinese škaf z vodo in Lenčka pravi: „Mati, zdaj jo bom pa jaz nosla.“

Mati: „Obe jo bova nosle ... prazne posode nebo zmanjkalo ...“

Krčma na prostem. Krivonog pije in objema kelnarco.

„Lenčka pa že vodo vlačí ...“ pravi nekdo.

Mlada Borovnika ležita v postelji. Glas ure s kukavico.

Lenčka: „Moram iti po vodo.“

Miha: „Boš že še šla,“ nato: „Mogoče bi pa moral spet kopati.“

Lenčka: „Če misliš, da je res voda pod brezo ...“

Miha: „Boš pomagala?“

Lenčka navdušeno: „Še baraš? Veš, da bom!“

Krivotnog zalezuje Lenčko pri vodnjaku. Mati Mihi pove, da se ljudje norčujejo.

Mati: „Močna je, bo že zdržala, saj sem jaz tudi.“

Miha se razburi: „Kopal bom, dokler se ne dokopljem do te peklete vode!“

Lenčka se vrne z vodo in po izrazu na njenem obrazu Miha ve, kaj se je zgodilo pri vodnjaku, da je Krivotnog silil vanjo: „Ne boš več hodila po vodo!“

Miha koplje, Lenčka vlačí zemljo iz jame. Mimo pride Krivotnog in namiguje Lenčki. „Je spet ponoru? Prej bi dobu crknjenega konja čez prag, kot s te zemlje vodo. Bolj pametno bi blo, če bi legu na hrbet in oblake štel ...“

Stara Borovnikovca se razburi: „Sram te bodi, a ne vidiš, da bo zibala ...“

Miha iz vodnjaka zakriči: „Poberi se!“

Borovnikovca: „Zdaj vemo, kaki so Krivotnogi ... kakršen oče, takšen sin!“

Krivotnog se odpravi s svojim psom po hribu navzdol in se reži: „Voda! Voda!“

Možje se ob pijači pogovarjajo.

„Na najbolj suhem mestu je začel kopat, he he.“

Izmenično se menjujejo prizori iz gostilne in Mihove zareze na brezi (metri, ki jih je že skopal).

Le Grahelj pride Mihi pomagat.

Nedeljska maša v cerkvi. Župnik: „Nedeljske maše in praznike spoštujemo ...“

Njegova pridiga se prepleat z glasovi ljudi v cerkvi:

„Samo koplje.“

„Še k maši ne gre.“

„Še z ženo ne govori ...“

Pred cerkvijo Borovnikova mati stopi k župniku: „Za mašo bi rada dala ...“

Župnik ji odgovori: „Mati, sina pripeljite, že tri tedne ga ni bilo. Naj pride molit – tudi za vodo.“

Noč. Mlada Borovnika ležita v postelji.

Lenčka: „Ne moreš spati?“

Miha: „Skrbi me.“

Lenčka: „Pa če je res ni?“

Miha: „En teden bom še kopal ...“

Stara Borovnikovca medtem moli v svoji izbi: „Sveta Marija, Mati božja ...“

Miha se premetava po postelji in momlja. Lenčka vstane in gre iskat mater.

Miha: „Bom, oče saj bom!“

Očetov glas: „Tam, pod brezo, Miha, tam je voda ...“

Miha skoči pokonci in zakriči: „Voda!“ nato pravi ženi in materi: „Oče so se mi prikazali v sanjah.“

Mati: „Revež se ženeš, cel dan koplješ, zvečer se ubiješ na pole, zato pa noč ne da dobrega spanja.“

Ženski kuhata.

„Vse se nas izogiblje. Še strica ni k nam.“

Lenčka: „Kaj tak dolgo dela na deže?“

Mati: „Ti nase glej – tvoj čas je blizu.“

Miha vstopi, poklapan sede za mizo. Lenčka mu pravi: „Bi ne odložili malo to kopanje? Moj čas je blizu ...“

Obupan izraz: „Nisem kos ... Moram do te vode.“

Ko dež preneha Miha nadaljuje s kopanjem in Lenčka mu pomaga. Jama je že globoka. Miha potipa prst: „Prst je mokra ... Ni prah, voda mora biti blizu ... Ko se dokopljem do nje, bom vzel zidarja. Ta bo vodnjak lepo obzidal in vodo bom spelal na dvorišče ... Grunt bo tako veliko več vreden. Oče bi šele bili veseli ... vsi bi bili veseli.“

Zapre oči in sanjari: lep vodnjak sredi dvorišča, voda teče iz njega ne vse strani, ženske v lepih oblekah plešejo, vsi se smejejo ...

Odpre oči in vidi, da je iz razpoke pritekla voda. „Voda! Voda!“ šepeta.

Ženski se zgoraj pogovarjata.

Mati: „Ne bo zdržal ... malo bi se moral oddehniti.“

Takrat se zasliši krik iz vodnjaka: „Voda! Voda!“

Lenčka se skloni čez rob in veselo zakliče: „Miha! Miha!“

Krivonog v spremstvu še enega mladeniča ravnokar gre po napušču in pravi: „He, he, greva pogledat, če je pri Borovniku voda kaj mokra.“

Drugi pravi: „Ponekje je vode premalo, ponekje je je pa preveč.“

Otroci pritečejo v krčmo: “Pri Borovniku imajo vodo!”

Vodnjak: zemlja se usuje in ulije se voda – nekdo reče: „Pomagajte! Utonil bo!“

Grahelj se spusti v jamo.

Grahelj pride h Krivonogu: „Tomaž, vino dej ...“

„Kaj pa je?“

„Mrtvega sem ga potegnil iz vode ...“

Sedmina. Lenčka je rodila.

Stari Rdečnik: „Sin je ... Žalost in veselje obenem.“

Lenčka leži v postelji in objema jokajočega otroka, gleda poročno sliko na steni. Mati sedi ob postelji in ju pokriva z odejo.

Borovnika nesejo na pokopališče. Spuščajajo se v dolino in po hribu priteče voda – majhen potoček jim preseka pot.

Grahelj pije v Krivonogovi kleti: „Kje so cesarji? Kje so modrijani? Davno že pokopani in pozabljeni! Nemi so!“

Zruši se na tla poleg soda in zajoče.

Rdečnika neseta otroka h krstu.

Rdečnica: „Sirota bo ...“

Rdečnik: „Ne bo sirota ... tukaj, v tem svetu, se bo zdaj dalo živeti.“

Pri kapeli se igrata deček in deklica – igrata se, da kopljeta vodnjak –

Kader: jasno, sončno nebo. (Nato napisi.)

V.3.3 Razlike glede na novelo

V noveli so Borovnikove ženske opisane groteskno – v filmu je mati Borovnikovca čvrsta ženska.

Zgodba v filmu je precej razširjena – tudi časovno – tako spoznamo Borovnika že pred poroko in smo priča njegovemu boju za nevesto z bogatim Borovnikom na eni in nasprotovanju bogate nevestine družine na drugi strani.

Režiser France Kosmač je v zgodbu uvedel nove osebe, večino jih je prevzel iz Prežihovega romana Jamnica (glej komentar).

V filmu smo tako priča naslednjim nasprotjem:

- Borovnik : zemlja;
- Borovnik : Krivonog;

- pomanjkanje vode pri Borovniku: voda pri Krivonogu;
- revni Borovnik (zet) : bogat Rdečnik (tast);
- Lenčkina ljubezen : racionalno razmišljanje in nasprotovanje očeta in brata;
- miselnost sproletiziranega Grahlja (Borovniku pomaga, tako pri osvajanju Lenčke – piše pisma - kot pri kopanju vodnjaka) : miselnost premožnih kmetov (iz Borovnika se norčujejo in ga zaradi njegove revščine zaničujejo).

Miha ne žene pri kopanju vodnjaka le želja po vodi, ampak tudi očetovo izročilo, da je stari Krivonog zalezoval njegovo mater pri vodnjaku (v noveli tega ni).

V noveli oče reče sinu, naj koplje pod bezgovim grmom – v filmu: pod brezo. Obe vrsti drevesa uspevata na vlažni zemlji.

Lenčka v filmu zanosi pred poroko (kot Mojca v Jamnici) v noveli otroci niso omenjeni. Uvedba novih oseb in dogodkov (pitje v krčmi) dodatno ponazori Borovnikovo bedo – nasprotja ustvarjajo dramatično vzdušje.

Odnos med mladima Borovnikoma je predstavljen bolj pristrčno, vidimo, da se imata rada – Lenčka se odpove lagodnemu življenju in Mihu stoji ob strani.

Tako kot je zgodba v filmu glede na novelo razširjena v *preteklost (Miha in Lenčka pred poroko) je tudi konec podaljšan. Novela se konča s potjo pogrebcev na pokopališče – torej nepreklicni konec – v filmu pa s potjo Rdečnikov, ki neseta vnuka h krstu – novo življenje in upanje v prihodnost.

V.3.4 Književne osebe in filmski liki

STARI BOROVIK

Ima vlogo sprožilca dogajanja – na smrtni postelji pove sinu, da je slišal teči vodo – in da naj koplje, tam, pod bezgom (v noveli) oz. pod brezo (v filmu). V filmski zgodbi mu pove tudi, da je stari Krivonog zalezoval njegovo mater pri vodnjaku, kar mu da še dodatno vzpodbudo (podobno deluje nanj očetov glas v sanjah: „Tam, pod brezo, Miha, tam je voda ...“).

STARA BOROVIKOVCA

Mihova mater se je primožila na Borovnikovo domačijo kot zelo mlado bajtarsko dekle, ki je v tej poroki videlo možnost, da postane samosvoja. Sinu brez besed pomaga in mu stoji ob strani.

V filmu ima pomembno vlogo. Snaho spoštuje in jo ima rada – novico o nosečnosti sprejme brez očitkov.

Prikazana je kot močna in samozavestna ženska, ki jo je skovalo življenje; brez strahu se postavi po robu bogatemu sosedu, ko le-ta zasmehuje njenega sina.

MIHA BOROVIK

V noveli ga spoznamo kot poročenega, v filmu kot snubca, ki mu na poti do ljubljene stoji mnogo ovir (bogat tekmeč, nasprotovanje njenih domačih).

Pri kopanju vodnjaka (v filmu) ga ne žene samo želja po vodi, ampak tudi očetovo izročilo, da je stari (bogati) Krivonog zalezoval njegovo mater pri vodnjaku. Ponos preide v brezupno trmo. Ko zasluti, da je Krivonog zalezoval Lenčko pri vodnjaku, izbruhne v ljubosumju: „Ne boš več hodila po vodo!“

Ženo ljubi in jo ima za enakovredno partnerico – njegov trud je usmerjen v to, da bi ji olajšal delo.

LENČKA

Borovnikova žena, v Vodnjaku je gostaška hči s sosednjih hribov, v filmu pa lik nosi poteze Munkove hčere Mojcke iz Jamnice (hči bogatih staršev, ki izbere revnega ženina, zanosi pred poroko): Mihi stoji ob strani in mu pomaga pri delu.

DODANI FILMSKI LIKI

STARI RDEČNIK

Oblikovan po starem Munku iz romana Jamnica.

„Naposled so se prikazali tudi Munki. Gospodar, suhljat, a še raven mož svežega, zdravega obraza, star okoli šestdeset let ...“ (PREŽIHI 1964, 22)

„Kakor do drugih je bil Munk tudi do sebe trd in neizprosen; dasiravno mu ne bi bilo treba, je vendar delal vse od kraja, delal za dva, prvi vstajal in zadnji legal. V javnem življenju je

nastopal vseh štirideset let.¹³ Bil je občinski odbornik, cerkveni ključar in glavni zaupnik slovenske stranke. Čeprav je pred vojno večina bogatejših kmetov bila pod vplivom nemške opurtonistične stranke, se je zoper to vrsto opurtonistov celo življenje neizprosno boril, dasi s kako javno funkcijo kot jamniški župan nikoli ni hotel stopiti na čelo. /.../ Kakor pa je bil v tem pogledu napreden, je bil sicer zapet, nazadnjaški in je sovražil vse, kar je po njegovem mnenju ogrožalo kmečki stan: gospodo, industrijo, mesto, socializem, bajte, delavstvo.“ (PREŽIČ 1964, 99)

Je bogat kmet, ki svoji hčeri privošči boljše življenje, kot se ji obeta „na tej pušči“.

STARA RDEČNICA

Oblikovana po Munkinji v Jamnici.

LOJZ RDEČNIK

Lenčkin brat – prav tako kot oče nasprotuje Lenčkini poroki in se norčuje iz Borovnika.

KRIVONOG

Po Apatovem Zepu v Jamnici.

Iz tesarja v noveli Vodnjak se prelevi v bogatega soseda in Borovnikovega tekmeča pri ženitvi. Osvaja Lenčko, a ta izbere revnega Borovnika (da mu pušelj – star fantovski običaj na Koroškem). Tudi, ko je Lenčka že poročena, ji ne da miru – zalezuje jo pri vodnjaku in ji namiguje celo v prisotnosti stare Borovnikovce.

Miha zaničuje in se mu posmehuje – pa vendar mu tudi zavida – po poroki se iz obupa napije, ko sliši besede pri sosednji mizi: „Lenčka pa že vodo vlačí ...“, se razburi in hoče oditi. Pade s konja in je predmet posmeha mimooidočih.

ŠTUDENT GRAHELJ

Iz pripovedovanja Prežihovega brata Avgusta.

Svobodnjak po duši, ki je edini sposoben razumeti Borovnikovo prizadevanje in mu tudi aktivno pomaga. Piše pisma Lenčki v Mihovem imenu in mu pomaga tudi pri kopanju

---

¹³ Toliko časa sta namreč z ženo gospodarila na posestvu.

vodnjaka – verjame, da mu bo uspelo. In na koncu je prav on tisti, ki iz vode izvleče mrtvega Borovnika.

Njegove misli so namenjene proletariatu in upanju na lepšo prihodnost, ki ga le-ta nosi s seboj.

V.3.5 Komentar

Od vseh ekranizacij po Prežihu je prav Vodnjak doživel največ sprememb. Kar ni presenetljivo, saj je novela skopa v besedah in dejanju in na prvi pogled na daje nobene izredne pobude za filmsko priredbo.

Scenarist in režiser France Kosmač¹⁴ je gradil na naslednjih stavkih, ki napovedujejo dramo:

- „Mladi gospodarji na Borovnikovem so imeli pri ženitvi težavno stališče.“

(PREŽIH 1964, 83)

- „Nekoč, da, je pripovedoval oče, je slišal vodo, kako je žuborela pod rušo ... Ko se je zbudil, je pozabil vtakniti kol v zemljo na tistem mestu in ko je drugič hotel poiskati tisti kraj, je iskal zaman.“

(PREŽIH 1964, 84)

- „Čas je tekel in med tem se je mladi gospodar z velikimi sitnostmi oženil.“

(PREŽIH 1964, 85)

- „Vedel je, da se mu bodo sosedje rogali, hodili bodo gledat njegovo delo in mu odsvetovali, češ naj pusti vse skupaj.“

(PREŽIH 1964, 89)

- „Sosedje so si pripovedovali, da Borovnik ni pri pravi pameti: venomer koplje tisti vodnjak, ne govori z nikomur, niti z ženo, ne gre nikamor in zanemarja vsako drugo delo.“

(PREŽIH 1964, 92)

Ponavadi režiserji iz literarne predloge izvlečejo bistvo in se stranskim epizodam izognejo, v tem primeru pa gre za nasproten problem. Zaradi skromne literarne predloge je bilo treba širiti

---

¹⁴ O tej zamisli je pripovedoval režiser France Kosmač in jih zapisal v tipkopis z naslovom Opombe režiserja h kratkemu igranemu filmu “Vodnjak”.

fabulo – Kosmač je uporabil koroške folklorne elemente (npr. star fantovski običaj, ki ga je Prežih opisal v Domačem prijatelju leta 1912).

Uvedel je tudi nove osebe, ki jih je povzel po romanu Jamnica, iz nekaterih novel ali iz pripovedovanja domačinov in Prežihovega brata Avgusta.

Posebni pomen da filmu tudi spremenjeni konec:

Novela se zaključi s prizorom, ko nesejo Borovnika na pokopališče. Zadnji prizor filma pa prikazuje pot starega Rdečnika in stare Rdečnice v cerkev: neseta otroka h krstu. Ne smrt, temveč novo življenje. Posebno (vsaj po mojem mnenju ironično) vzdušje povzroči prizor dveh otrok, dečka in deklice, ki se igrata, da kopljeta vodnjak (predvsem v kombinaciji s potočkom vode, ki prekriža pot pogrebem).

Obširna obdelava obrobnih prizorov deluje v škodo Borovnikove drame, brezupnega prizadevanja. Njegovo trpljenje in spraševanje o smislu svojega početja je reducirano, na drugi strani pa je precej poudarjen odnos med mladima zakoncema – z drugimi besedami: ljubezenska zgodba.

V.4 BOJ NA POŽIRAVNIKU

V.4.1 Vsebina novele (10800 besed)

Dihurjevi so imeli pet njiv. V suhih obdobjih so te njive rodile štirikratno seme, v mokrih obdobjih so seme komaj vračale. Mlakuže so predstavljale pošasti in imenovali so jih – požiravniki.

Z njimi so se Dihurji borili vsako leto. Bili so revni in pri hiši je bilo veliko otrok, ki so jih pošiljali služiti. Bogati sorodniki Košute so se jih sramovali.

Sedanji gospodar Dihur je pri desetih letih šel služiti h kmetu Osojniku za pastirja. Tam so ga vsi zmerjali, zato je pobegnil. Doma se je skrival na podstrešju, ker se je bal očeta. Stradal je, dokler je mogel, potem je poiskal mater. Oče ga je našel na podstrešju in ga neusmiljeno pretepel. Od takrat naprej ga je metala božjast. Oče ga je odpeljal nazaj k Osojniku in na kolenih je mali Dihur moral prositi, da ga vzamejo nazaj.

Bajta je pripadla njemu, kot najstarejšemu. Oženil se je pri bajti na Komeljni. Mlada žena, vajena suše, je bila nad vodo navdušena (pri njihovi bajti se je reklo pri Sušniku). Dihur se je vpisal v kmetijsko podružnico, a od tega ni imel koristi, le stroške s plačevanjem članarine. S svakom Sušnikom sta šla delat na Svinjsko planino. Tri mesece sta garala in stradala. Dihur je pokrtil hišo in hlev, odplačal dolg. Kazalo je, da se bo z delom izkopal.

Zredil je dva vola: Bavšeja in Rampa. Ko sta Dihur in sin Neč orala njivo, je Dihur Bavšeja tako pretepel, da je ta omagal. Vsi so čuvali bolno žival in ji prigovarjali, a nič ni pomagalo, vol je crknil. Dihurja je vrgla božjast.

Dihur in njegova žena sta delala ponoči in podnevi. Ponoči sta delala doma, da sta podnevi lahko hodila na dnino. Tako sta neko noč trosila gnoj, da bi drugi dan lahko pri Modreju sejala repo. Dihurka je utrujena sedla v brazdo. Dihur je mislil, da je zaspala. Ko jo je hotel dvigniti, je ugotovil, da je njeno telo mrzlo. Po njeni smrti je sosed prišel s ponudbo, da bi kupil Dihurjevo kajžo. Pa se Dihur ni vdal. Na materino mesto je stopila desetletna Micika. Ker otroci niso imeli kaj obleči in so bili ušivi, so jih v šoli zmerjali. Zato jih je Dihur vzel iz šole in tudi v cerkev jih ni redno pošiljal. Sam jih je učil.

Največja želja vseh rodov Dihurjev je bila njiva, ki bi rodila krompir. Njihove njive so bile namreč premokre. Počeli so vse mogoče, da bi jih osušili. Ko so kopali krompir, so rili z golimi rokami, da plodov ne bi poškodovali. Če pa je krompir kdo ranil, je bil tepen.

Petnajstletni Neč in enajstletni Pungra sta se odločila, da nakradeta krompir pri Jarovniku, ki ga ima toliko, da ne ve, kam z njim. Skrila sta ga v listnjak in ga postopoma dodajala v klet, da ne bi kdo kaj opazil. Toda že četrti dan so prišli Jarovnik, župan in dva žandarja. Osumili so Dihurja in Neč je priznal. Jarovnik krompirja ni hotel nazaj, zahteval pa je, da fanta pretepejo. Dihur reče, da ga bo tepel sam – oblečenega, sicer bo tekla kri. Otroci so morali gledati – da bodo imeli za zgled. Neč kljub neznosnim bolečinam ni tulil. Nepremično je obležal na trati. Tedaj se je pred žandarja postavil Pungra: „Natepite tudi mene – tudi jaz sem pomagal nositi krompir!”

Tudi njega je pretepel Dihur. Za tri dni sta se fanta skrila v pečevju za bajto in Micika jima je nosila hrano. Ko so se rane zacelile, sta se vrnila, kot da se ni nič zgodilo.

Poslednji boj s požiralnikom. Napadel je najboljšo njivo sredi krompirjeve setve. Delali so z veliko strastjo. Niso čutili niti utrujenosti, niti lakote. Peti dan se je začela zemlja okoli požiralnika rušiti. Ko je Dihur zamahnil s krampom po kamnu je omahnil v rov in zasula ga je usedla zemlaj. Otroci so ga izvlekli iz rova domov (in pri tem pazili, da ne pohodijo krompirja!). Ležal je na klopi in začel blesti – otrokom ni pustil, da bi šli po pomoč. Še ko je umiral jim je dajal navodila: „Pospravite zemljo s krompirja in ogrobajte ga ...”

Zjutraj so ga otroci našli mrtvega. Nikogar niso obvestili o očetovi smrti, saj so se bali, da bodo prišli ljudje in ga vzeli.

Končno so se odločili, da povejo Sušnikovemu stricu. Sušnik je prišel z žandarji, županom in množico ljudi. Vsi so se zgražali, da so hoteli otroci pokopati očeta na skrivaj, v nežegnani zemlji.

Mlade Dihurje so nato potaknili po službah, sosed se je končno prebil do požiralnikov, ki jih je ves čas želel.

V.4.2 Povzetek scenarija (85 minut filma)

Začetek: panoramski posnetek pokrajine, hribi in cvetoča polja. Družina z motikami prekopava mokro zemljo.

Glas pripovedovalca: pove nam od kod izvira Dihurjeva nesreča in o večnem boju s požiravniki, večna mokrota. Rod za rodom so se borili in parali jedra zemlje ... besedilo se ujema z novelo.

Mož in žena orjeta in preganjata živino. Kamera se ustavi na Dihurjevki: „O Bog pomagi, ne gre več. Vprežma, naj si živali odpočijejo.“ Dihurjevka in otroci vlačijo brane.

Dihur vzame zemljo v roke: „Prekleta moča ...“

Pred tridesetimi leti je bilo bolje, ko je gospodaril njegov oče. Zemlja je dala desetkratno seme in imeli so več živine. Dihur se odloči, da se bodo lotili izsuševanja. Drago bo, a dobil bo subvencije.

Najmlajši izmed otkor priteče in kriči: „Atej, tamle se je naredil nov požiralnik!“

Dihur: „Mašit gremo!“

Na obisk pride ženin brat Sušnik in se pritožuje nad sušo. Dihurjevka pravi: „Ko je tako, pri nas še kaj zraste.“ Njen obraz je utrujen, a pred bratom se trudi prikazati vse kolikor se le da dobro.

Sušnik omeni, da jih pri nobeni procesiji ni več videti in da ljudje opravljajo. Nato Dihurju predlaga naj pojde z njim v Nemčijo, na Svinjsko planino, delat v gozd. Kljub ženinemu nasprotovanju: „Naš pa ne bo šel,“ se Dihur odloči, da pojde: „Moram, zaradi denarja ...“

Kamera pokaže gozd visokih smrek, sliši se udarjanje sekir in glas žage. Približa se in pokaže Dihurja in Sušnika pri napornem delu.

Naslednji prizor: predavalnica, predsednik kmetijske družbe predava o izsuševanju zemlje in gnojilih. Kmetje pozorno poslušajo in ob koncu navdušeno ploskajo, vsi razen Dihurja. „Kdaj bote pa pr men začeli delat? Všlanil sem se v kmetijsko družbo, članarino plačujem ...

Pošiljajo mi nemške časopise, ki jih ne zastopim ... ”

„Saj bo,“ pravi predavatelj z nemškim naglasom: „potrpljenje.“

S Sušnikom stojita pod streho, neusmiljeno dežuje. Vse bo odneslo, pravi Dihur in odločita se, da pojedeta na Svinjsko planino.

Bajtarska izba. Speči otroci. Mož in žena objeta v postelji razmišljata kaj vse potrebujeta, sanjarita, da če bo vse po sreči, čez kako leto kupijo suho njivo.

Dihur se s Svinjske planine vrne z bikom. Kličejo ga z Bavšej. Dihur in Neč z bikom in kravo peljeta domov veje. Sin poka z bičem in na domačem dvorišču po nesreči useka brata po obrazu in mu spusti oko. Dihur pograbi Neča in ga tepe, tepe: „Kaj si pa naredu?!“ Brat ima že povezano oko, Neč leži na tleh. Dihurjevka se zažene v moža: „Pusti ga! A bi rad imel še enega pohabljenca?!“

Pri Dihurjevih orjejo. Bavšej omaga. „Preveč si ga,“ pravi Dihurjevka: „drugi vpregajo v tako brazdo po dva para volov.“

Dihur vola najprej tepe, potem mu oba prigovarjata kot otroku: „Vstani, Bavšej ...“ Vsak po eni strani podpirajoč ga ga odvedeta domov in naročita otrokom, naj pazijo nanj. Otroci posedejo okrog vola, se z njim pogovarjajo in mu govorijo, da ga imajo radi.

Dihurja orjeta s kravami, pritečejo otroci in povedo: „Bavšej pa kri hčije.“

Dihurjevka naroči otrokom: „Molite za Bavšeja, da ne bo umrl. Vas bo Bog uslišal, ker niste pregrešni.“ Otroci sedijo okoli mize in molijo.

Volu ni več pomoči in Dihur pokliče mesarja. „Dobro si ga strgal, Dihur, strgal da kri hčije.“ Mesar mu za vola plača 5 kron, čeprav je toliko vredna samo koža.

Visoko noseča žena kuri v peč. Mož pove da bo treba požeti pšenico pri Osojniku, da je njihov ječmen pripravljen. Preveč lačnih ust je pri hiši, tako ne bo šlo več.

„Bo že šlo,“ pravi žena.

„Neč mora od hiše,“ pravi on.

Mati ga odžene služiti in mu pravi: „Nič se ne boj. Osojnikovci so bogati. Tam boš imel vsega zadosti. Le grema.“

Sprejme ju Osojnikovca: „No, pa si ga prpelala.“

Dihurjevka: „Ja, ne gre drgač. Lačnih ust je preveč.“

Osojnikovca Neča zaščitniško objame čez rame in pravi: „Bom jaz nanjga gledala.“

Dihurjevka pravi sinu: „Priden bodi pa potrpi, četudi se ti kaj hudega zgodi.“

Kosilo pri Osojniku. Pri eni mizi sedijo gospodar, žena in otroci, pri drugi hlapci in pastirji. Vsi jedo iz ene sklede z lesenimi žlicami. Mali Neč je zelo sestradano in starejši hlapec ga udari po roki z žlico. „Vsi Dihurji so požrešni,“ pravi.

Tako Dihur kot njegova žena se ponoči na skrivaj odpravita delat. In si mislita, kako bo drugi pogledal, ko bo videl, da je že narejeno. Pri večerji se veselo pogovarjata, kaj vse je že narejeno.

Osojnikova dekla pride povedat, da morajo jutri priti v žetev. Dihurjevi so mislili saditi krompir, ampak ce ne bodo šli žet, ne bo prascev ...

Neč se pri Osojniku stepe z gospodarjevimi otroci. Glavni hlapec ga pretepe: „Kruha si še ne zasluži, tepel pa bi se že.“ Reši ga Osojnikovca, rekoč: „Pohabu ga boš.“

Neč se odloči, da ne bo služil ... Šel bo povedat mami in očetu kako se mu godi in dovolila mu bosta, da ostane doma. Teče čez žitna polja. Približuje se domu in vedno bolj ga je strah. Trese se in se skriva, pretihotapi se na podstrešje in se tam skriva. Skozi razpoko v tleh opazuje družino pri večerji – otroci se borijo za zadnji krompir. Oče ga prisodi drugemu najstarejšemu sinu.

Mati otrokom poje pred spanjem.

Zjutraj gre mati na dnino, razmišlja, da bo raztrosila gnoj, ko se vrne. Otroci se za mizo igrajo „tička vaga“ in se pogovarjajo, da bo mama z njive prinesla pogače.

Družina sedi okrog mize in večerja. Neč šepeta: „Mati, lačen sem ...“ Mati ga sluti, gleda gor, a Neč se skriva. Naslednje jutro ne zdrži več lakote in se pokaže materi. Prosi jo, naj prosi očeta, da mu pusti ostati doma. Dihurjevka reče: „Skrij se še en mau.“ Prinese mu mleko in kos kruha. Preden je Dihurjevka uspela govoriti z možem, ga je ta zagledal, ukazal priti s podstrešja in ga pretepel: „Tak ti bogaš ateja, kaj?!“

Neč se onesvesti. Mati ga odnese v posteljo, mu polaga mokre krpe po telesu, otroci in Dihur sedijo ob strani.

Komaj se je Neč ovedel, že ga Dihur odvede nazaj k Osojniku. Ukaže mu, da na kolenih prosi odpuščanja, da ga vzamejo nazaj – pred vsemi Neč poklekne in prosi s solzami v očeh:

„Odpuste mi, vzamte me nazaj.“

Gospodarjevi otroci se muzajo.

Ta dogodek je v filmu prirejen – v Prežihovi noveli se je podobno zgodilo Nečevemu očetu ko je bil otrok.

Osojnik pravi: „Dihur, vedu si, kaj se spodobi, od nas ni še nobeden ušel. Ti smrkavc, ti! Ti uš bajtarska nehvaležna!“

Osojnikovca stoječ pri malem Neču in objemajoč ga, reče možu: „Si ti zverina, ali ka?“

Dihur: „Ne žalte ga!“

„Pol ga pa sam red na svoji bajtarski revščini,“ reče Osojnik.

Dihur: „Saj ga bom! Dokler bom lahko delal moji otroci ne bodo ne pastirji, ne hlapci. Pa če crknem! Greva!“ Gredoč okoli vogala doda: „Prekleta bogatija napihnjena!“

Zvečer žena trosi gnoj in mož jo sprašuje, če bo zmogla. Še prej je zadihana stala, zdelo se je, da se bo onesvestila, sedaj pa zbere moči, se nasmehne in pravi: „Sem še kar pri močeh, bi lahko celo noč trosla.“

„Le glej nase,“ ji pravi on.

Ker mati ne more poslušati, kako mož preganja preutrujenega Neča, sami vlačijo krave, otrok pa leže v slamo in zaspi.

Dihurjevka se prime za trebuh, rekoč: „Pusti me malo.“

Leže v slamo, on izpreže. Nato pride po ženo in sina, da gredo domov. Smeje se: „Zaspala sta. No, gremo, bosta doma spala.“

„Jera, Jerica,“ trese ženo za ramo, a ona se ne zbudi. Dvigne jo k sebi in vidi, da je mrtva: „O, ti lubi Bog! Jera! Jera!“

Cerkev. Zvonovi. Ljudje oblečeni v črno prihajajo iz cerkve. Župnik pojoče moli. Ženske se pogovarjajo.

„Spovila je.“

„Niso je mogli več rešiti.“

„On je kriv njene smrti, on, pa njegova zavrtost!“

„Ko živina se je gnala, v takem stanju ... Jaz bi mu že pokazala!“

Bogati sosed Dihurju najprej izreče sožalje, v naslednjem trenutku pa ga poskuša prepričati, da mu proda njivo. Dihur je odločen, da tega ne bo storil.

Na travi za hišo oče otroke uči verouk. Božje zapovedi.

„Atej, kake vere pa so Kovačevi?“ vpraša sin.

„Krščanske kakor pa mi,“ pravi Dihur.

„Zakaj nas pa potem zmerjajo? Tega vera ne uči.“

Hči sprašuje, kake vere so gospoda. Naše, a se je ne držijo, pravi oče, vsi bodo v pekel prišli.

„Zakaj nam je pa Bog mamu vzela?“

„Pri sebi jo je hotu met, zato, ker je bila pridna.“

Naslednji prizor se odvija v župnišču. „Moli in delaj, Dihur, misli na Boga, poboljšaj se ...“

pridiga duhovnik: „Na cerkev ste pozabili ... pogane boš vzgojil.“

„Gvantov nimajo za v cerkev, bo drugače, ko odrastejo,“ se brani Dihur.

„Takrat bo prepozno, ne vidiš, kam svet drvi ...“

Dihur župniku pove, da molijo rožni venec, sam jim pove, kar ve iz katekizma.

„To je premalo,“ pravi župnik: „cerkev in šolo ste zanemarili.“

„Prvo je kruh. Od učenosti in božje štime se ne da živeti!“ odgovarja Dihur.

Koraki. Čevlji se udirajo v mokro zemljo. Gospodje iz kmetijske družbe so prišli pogledat teren, ki naj bi ga izsuševali.

Dihur vesel priteče: „Zdaj pa bo, a? Zdaj pa bomo začeli, ha?“

Predsednik odgovori: „Ja, Dihur, to pa ne bo mogoče. Premokro je, ne splača se ... Pa tudi subvencije ne bo, vse skupaj je premajhno. Za tako malo zemlje, ne bo subvencije.“

Dihur: „A na to sem moral čakati eno leto, da ste mi to prišli povedati? Veste kaj gospodje iz kmetijske družbe, poserjem se na vašo kmetijsko družbo!“

„To je kmetavz,“ reče predsednik odhajajoč.

Sosed stopi k Dihurju in mu pravi: „Saj sem ti rekel, da prodaj!“

„Kaj še nimaš zadosti svojega? Še moje bi rad požrl! Ne dam, tudi če crknem!“

Dihur in otroci kopljejo krompir (repico), in ugibajo, če ga bo zmanjkalo. „Mogoče ga pa letos ne bo zmanjkalo,“ skrivnostno reče Neč.

Sosed Jarovil pride na dvorišče s sodnikom in žandarjema. Zaslišujejo Dihurja.

„Jaz ne kradem. Tudi, če crknem od lakote, ne bom kradel!“

Preiščejo vse in najdejo repico v skrinji. Dihur še vedno trdi, da ni kradel. Hočejo ga ukleniti, zato Neč prizna: „Boter, jaz sem kradel repico.“

„Kakšna sramota! Botra je okradel!“ kriči Jarovil.

Repice noče nazaj, noče potov po sodnji in drugih sitnosti, zahteva pa, da se otroka pretepe.

„Kdo bo tepel?"

„Jaz bom tepel," pravi Dihur.

Prinese klop in Neča položi nanjo. Ostali naj gledajo, da bodo vedeli, kaj čaka take, ki kradejo. Dihur počasi in močno udarja s pasom, otroci jočejo.

Neč ponosno stiska zobe, noče tuliti. Pungra pove, da je tudi on kradel. Če ga kaznujejo ali ne, ne vidimo.

V šoli. Ura nemščine. Otroci se norčujejo iz Pungre, dihur-krompir. Učitelj modruje: „Ljudje boste postali šele, ko boste znali nemško. Dihurji tega ne bodo dočakali. Ostali bodo hlapci."

Njiva. Otroci odkrijejo požiravnik. Skupaj z očetom kopljejo, kopljejo, da rešijo krompir. Izkopljejo globok rov in Dihur se poda vanj, da odkrije jedro požiravnika. Zasuje ga plaz zemlje. Otroci ga zvlečejo domov, ga očedijo. Iz postelje jim daje navodila: „Očistite prst z repice, pogrobajte njivo ..."

Dihur umre. „Ali bodo zvonili?" spračuje Micika.

„Če naročimo zvonjenje, bodo prišli ljudje in nam ateja vzeli," odgovarja Pungra.

„Sami ga bomo pokopali, da noben neu vedu ... tam na hrib za hišo, da bo mel lep razgled," pravi Neč. S Pungro zbijeta trugo.

Miciko pošljejo povedat Sušnikovemu stricu. Z Miciko se vrne cela delegacija: Sušnik, župnik, bogati sosed in drugi.

„A tak," pravi sosed, ko vidi otroke kopati grob. „Sami ste zbili trugo."

„In v nežegnano zemljo ste ga hoteli pokopati?!" se zgraža župnik. „Seveda, saj jih nikoli ni pošiljal v cerkev!"

Otroci s povešenimi glavami stojijo okrog napol izkopane jame, gospoda zmajuje z glavami.

Konec je podoben začetku: glas pripovedovalca nam pove, da so po Dihurjevi smrti gnezdo razdrli, otroke so potaknili po službah, zapuščino večnih požiravnikov pa je prevzel bogati sosed (besedilo iz novele v glavnem nespremenjeno).

V.4.3 Razlike glede na novelo

Začete in konec ekranizacije v popolnosti sledita knjižni predlogi. Glas pripovedovalca nam ob posnetkih pokrajine na začetku predstavi družino in njihove boje s požiravniki, na koncu

pa nam razkrije kruto usodo Dihurjeve domačije: otroke so potaknili po službah, njivo pa je naposled le dobil bogati sosed.

Največja sprememba je doletela lik Dihurja. V Prežihovi noveli je predstavljen, kot nekdo, ki sta ga revščina in večni boj za preživetje poživinila in ga spremenila v krutega tirana. Prav tako naj bi ga metala božjast. Prvič naj bi ga vrgla božjast po tem, ko je pobegnil od Osojnika, pri katerem je služil kot pastir, in ga je oče za kazen pretepel. V filmu je za pastirja pri Osojniku služil Dihurjev sin Neč.

V filmu je Dihur zdrav moški. Zdi se, da sta njegova revščina in garanje dovolj kruta, da ne potrebuje za povrh še strašne bolezni.

Božjast v noveli ustreza njegovi krutosti – epilepsija je bolezen, ki so se je preprosti ljudje v preteklosti zelo bali. Nekontrolirani gibi telesa, pena na ustih in omedlevice so jih strašile, vzbujale strah in stud.

Dihur, kot ga spoznamo v filmu Janeza Drozga, je ljubeč družinski oče, pozoren in nežen do žene. Ob njeni smrti v obupu joče in jo kliče – zelo emocionalen prizor. Neča pretepa, ko ne ve, kaj naj drugega stori. Prvič v grozi, ker je bratu Pungri spustil oko, drugič, ko je pobegnil od Osojnika, h kateremu ga je s težkim srcem poslal služiti, ker ni videl drugega izhoda.

Tretjič zaradi ponosa, ker ne more razumeti, kako je njegov otrok lahko bogatemu sosеду kradel krompir, saj je otroke vendar učil, da je krasti greh in sam bi raje umrl od lakote kot pa kradel.

Kljub revščini je Dihur v filmu ponosen človek. To pokaže večkrat. Ko Osojnik zmerja njegovega sina Neča, ki ga je po pobegu prignjal nazaj in mu ukazal na kolenih prositi odpuščanja, reče, da njegovi otroci ne bodo ne hlapci, ne pastirji, dokler bo sam lahko delal. Ko mu predsednik kmetijske družbe reče, da se njegove zemlje ne splača izsuševati mu zabrusi: „Poserjem se na vašo kmetijsko družbo!“ Bogatega soseda, ki si želi kupiti njegovo njivo, vedno znova zavrne ...

Poseben pomen v filmu dobijo kmetijska družba, šola in župnik. Prežih v noveli omenja načrte za izsuševanje zemlje, v ekranizaciji pa je njegovo upanje in nato odločitev predsednika kmetijske družbe, da se tako majhnega kosa zemlje ne splača izsuševati in da subvencij ne bo, dramatično zaostreno.

Prav tako poseben pomen v filmu dobijo govori župnika – moli in delaj (kako vzgojiti popolnega ponižnega hlapca), misli na Boga. Dihur se brani rekoč, da otroci nimajo primerne obleke za k maši, a revščina duhovnika ne zadeva. Na koncu, ko otroci želijo očeta pokopati sami, nekam, kjer jim bo blizu, to razume kot smrtni greh – pokopati pokojnika v nežegnano

zemljo – ni sposoben razumeti čustvenega pola tega dogodka. S tem je podoben ostali gospodi, za katere Dihur otrokom pravi, da bodo vsi prišli v pekel, ker se ne ravnaajo po božjih zapovedih. Reveže zmerjajo, jih zaničujejo in jim niso pripravljene pomagati – celo bogati sorodniki se jih sramujejo.

Politični pol ekranizacije predstavljata ponemčeni predsednik kmetijske družbe (in nemški časopis o kmetijstvu, ki ga pošiljajo kmetom, ne glede na to, da kmetje ne znajo nemško) in učitelj, ki otrokom pri uri nemščine razlaga, da bodo postali ljudje šele, ko bodo znali nemško. Tako stališče se ujema s političnim dogajanjem časa v katerem je živel Prežih (utrakvistične nemške šole).

Boj s požiravniki je prikazan prav tako dramatično kot ga opisuje Prežih, lakota Dihurjev po krompirju in njihova obsedenost z njim pa je precej omiljena. Boj za preživetje Dihurjevih ne poživini, ostanejo čustveni in pozorni drug do drugega, ostanejo družina.

VI ZAKLJUČKI

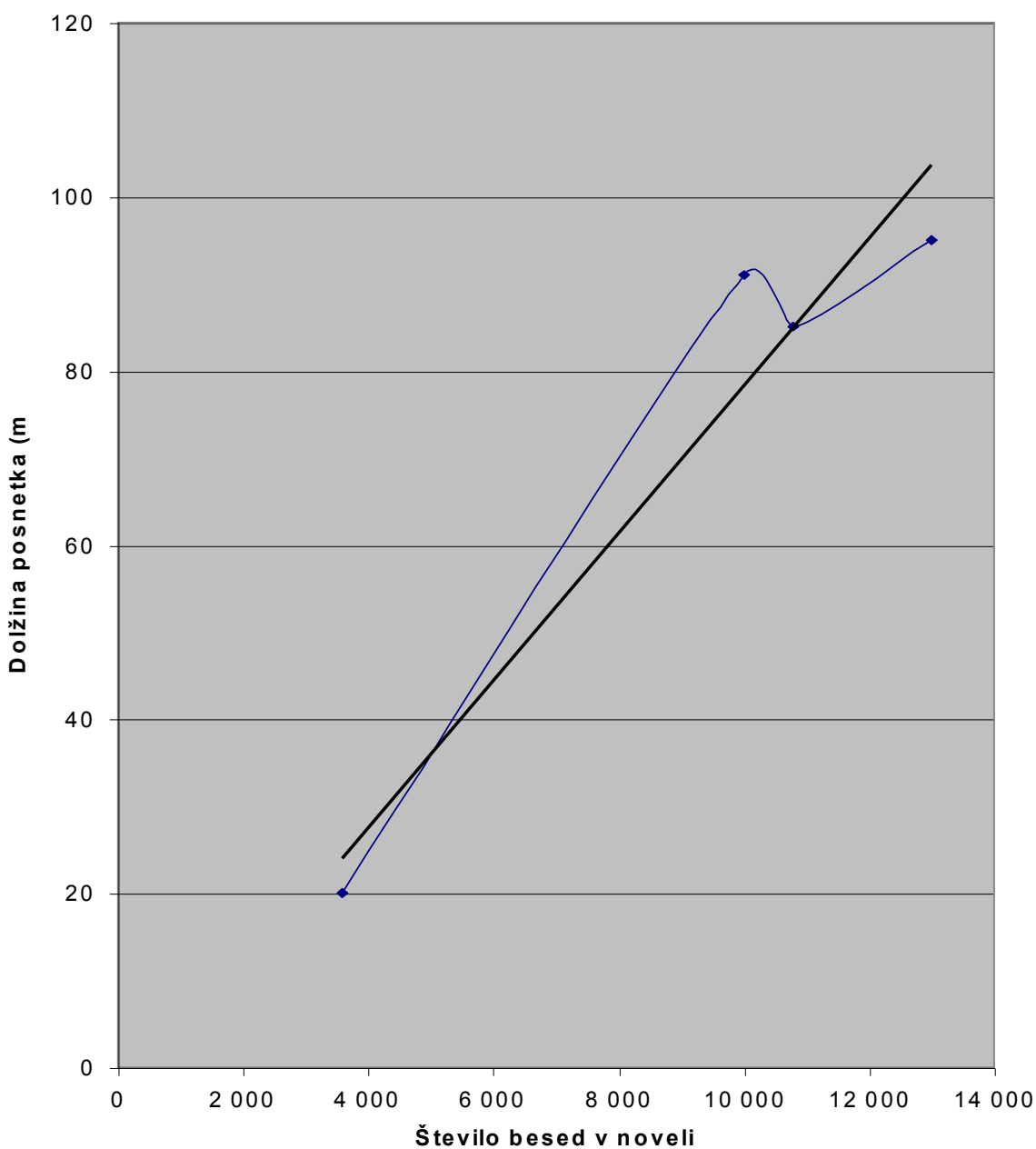
VI.1 Poskus grafične upodobitve razmerja med številom besed v noveli in minutažo ekranizacije

	Število besed v noveli	Dolžina posnetka
Samorastniki	13000	95 min
Ljubezen na odoru	10000	91 min
Vodnjak/Kopljki pod brezo	3600	20 min
Boj na požiralniku	10800	85 min

Kot lahko vidimo na spodnjem grafu je dolžina filma soraymerno odvisna od števila besed v noveli, odstopa le ekranizacija Boja na požiravniku, ki je nekoliko krajša.

Prav tako je novela Vodnjak s svojimi skromnimi 3600 besedami obrodila daljšo ekranizacijo, kot bi pričakovali (razširjena z liki iz Prežihove Jamnice in njegovih opisov koroških značajev objavljenih v Domačem prijatelju 1912) – kot je sam pojasnil režiser Ciril Kosmač v tipkopisu z naslovom Opombe režiserja h kratkemu igranemu filmu Vodnjak.

Grafični prikaz

Primerjava med knjižnimi predlogami in ekranizacijami je prinesla pričakovane rezultate. Režiserji v glavnem sledijo knjižnim predlogam, spremembe, ki si jih dovolijo, pa so logično razumljive. Največ sprememb je doživela novela Vodnjak (naslov kratkega filma Koplji pod brezo), kar ni presenetljivo, saj je novela skopa v besedah in dejanju in na prvi pogled na daje nobene izredne pobude za filmsko priredbo.

Večina razlik se nanaša na filmske like. Njihove pozitivne lastnosti so glede na literarne predloge stopnjevane (primer: moč Hudabivške Mete), negativne so omiljene (primer: krutost Dihurja). Menim, da je namen tega približati nam junake, čutiti z njimi. Podoben namen ima stopnjevanje ljubezenskih prizorov (Samorastniki postanejo v filmu predvsem ljubezenska

zgodba). Še enkrat se tudi pokaže, da so slovenski filmski režiserji tudi in predvsem gledališki režiserji.

V ekranizaciji Samorastnikov so izloženi so vsi konkretni podatki o časovnih, regionalnih, miljejskih in moralnih značilnosti iz Prežihove zgodbe – z namenom dati filmu občečloveško veljavo in monumentalno veličino.

V ekranizacijah so poleg ljubezenskih prizorov poudarjeni tudi dogodki povzročeni s političnimi in družbenimi razmerami Prežihovega časa (nesprejemanje nezakonskih otrok in njihovih mater pankrtnic, ter problem neustrezne poroke – kaj kdo ima in koliko velja – v Samorastnikih; nesprejemanje revščine v vseh obravnavanih delih; pomen nemškega jezika in ponemčevanje v Boju na požiravniku).

VI.2 V razmislek

Želela sem si ogledati in analizirati vseh devet ekranizacij, ki jih obsega filmografija posnetkov po literarnih predlogah Prežihovega Voranca (navedene v prvem delu diplomske naloge v razdelku III.4 Dramatizacije in ekranizacije) pa sem naletela na popolnoma nepričakovane težave. Kljub vztrajnemu obračanju in pisanju na inštitucije, ki naj bi hranile te posnetke (RTV Slovenije, AGRFT, Arhiv RS – Slovenski filmski arhiv, Slovenska kinoteka, Filmski sklad Republike Slovenije), mi posnetkov petih ekranizacij (Solzice, Trije posvetnjaki, Borba na tujih tleh, Svetneči Gašper in Pasja pot) ni uspelo dobiti.

Odgovori so bili sicer prijazni, izražali so navdušenje nad tem, da se je nekdo znova lotil diplomskega dela, temelječega na slovenskem filmu (pred menoj: 1215#GORJUP, Brigita#Ekranizacija literarnih del#1992#63#mentor:Miran Hladnik#obravnavani avtorji:Cankar#ključne besede:film, Martin Kačur, Na klancu #)¹⁵, vsi po vrsti pa so vsebovali del ... žal tega gradiva ne hranimo.

Prvotnemu nezadovoljstvu in nato seveda zgražanju (toliko o spoštovanju kulturne dediščine) je sledila popolnoma druga plat raziskovalnega dela. Zakaj? Kako je to mogoče?

V publikaciji Arhiva Slovenije najdeno naslednje zanimive podatke:

---

¹⁵ Zapis iz seznama diplomskih nalog Filozofske fakultete v Ljubljani, uredil Miran Hladnik.

Čeprav je zakonodaja opredelila film kot arhivsko gradivo, ni zagotovila popolnega varstva, ker so bili producenti dolžni izročiti Arhivu originalno filmsko gradivo šele trideset let po nastanku, tako kot je to veljalo za pisno gradivo. Resna ovira pa je bilo tudi dejstvo, da v Sloveniji ni bilo primernih skladišč, ki naj bi omogočala varno hrambo vnetljivih in eksplozivnih nitratnih filmov.¹⁶

In v nadaljevanju:

Večino filmov, ki so nastali v desetletju pred 1945, je ob osvoboditvi prevzel prav Triglav film, ki je bil v tistem času edino slovensko filmsko podjetje. Kot gospodarska organizacija pa ni imel poslovnega interesa za hrambo starejšega filmskega gradiva. Zato ni bilo dovolj poskrbljeno za njegovo vzdrževanje in je bil znaten del gradiva bolj ali manj prizadet.¹⁷

Vse to je privedlo do tega, da se je Triglav film, ki je bil v stečaju, za svoj fond starejšega izvirnega materiala, ki je bil sneman na gorljivem traku, za nitratne gorljive kopije ter za del negorljivega gradiva domenil za hrambo z beograjsko Jugoslovansko kinoteko. Prvo pošiljko so poslali v Beograd februarja 1968, zatem pa do 1974 še ostalo gorljivo gradivo.¹⁸

To me razjezi. Vsekakor zanimiv način za reševanje prostorskih problemov. V drugi polovici osemdesetih let se je arhiv začel širiti in razmere so se nekoliko izboljšale. Tako so nekaj dni pred osamosvojitvijo in vojno za Slovenijo leta 1991 sporazumno z Arhivom Jugoslovanske kinoteke iz Beograda prevzeli in prepeljali v Slovenijo vse nitratne filme, ki jih je tja deponiral Triglav film.

Razumem, da je imel Arhiv finančne težave – ampak, vendarle, gre za slovensko kulturno dediščino – primeren trenutek, da prelistamo ustavo.

Zakon iz leta 1966 (Ur. l. SRS , št. 4-24/66) je obvezoval producente, da izročijo filme arhivu najpozneje v tridesetih letih. Hitro se je pokazalo, da je ta rok predolg. Sledila so mnoga dopolnila zakona, a šele v Zakonu o arhivskem gradivu in arhivih iz leta 1997 (Ur. l. RS št. 20/97) je določeno, da mora producent takoj po izdelavi filma izročiti originalno filmsko arhivsko gradivo in eno kopijo Arhivu Republike Slovenije.

---

¹⁶ Slovenski film in njegovo varovanje. Ljubljana: Arhiv Rpublike Slovenije, 1998. Str. 12

¹⁷ Prav tam, str. 12.

¹⁸ Prav tam, str. 13

V Arhivu so že po treh letih delovanja lahko zapisali, da so do konca leta 1971 prevzeli ali kopirali skoraj vse filme, ki so nastali pred letom 1945.¹⁹

Na tem mestu si ne morem pomagati in moram dodati morda ironično obarvan komentar. Filmi nastali po letu 1971 si kopiranja očitno niso zaslužili – ali pa sem jaz (seveda po naključju) želela prav tiste kopije, ki so se izgubile.

Naslednje poglavje: Izposoja filmskega gradiva

Arhivsko filmsko gradivo je dostopno vsem uporabnikom, tako iz Slovenije kot iz tujine, za študijske, znanstveno raziskovalne, kulturno prosvetne in komercialne namene. Izposoja poteka v skladu z veljavnim arhivskim zakonom, pravilnikom o pogojih za uporabo arhivskega gradiva v Arhivu ter v skladu s posebnimi določili izročiteljev filmov. Pregled in izbor se opravi na montažni mizi v Arhivu, za filme, ki so varnostno kopirani na videokaseti, pa se ogled opravi z videorekorderjem. V primeru izposoje filmov za kopiranje na filmski trak ali pa magnetne in optične nosilce in za projekcije pa Arhiv sklepa z uporabniki pogodbe.²⁰

Komentar: vsekakor se moram najprej zahvaliti gospodu Romanu Marinku, ki si je vzel čas in mi predvajal filma *Koplji pod brezo* in *Boj na požiralniku*. Nato pa spet: morda v zgornjem navedku manjka dodatek – filmsko gradivo, ki ŠE ni izgubljeno, je dostopno – in nekaj podrobnosti o poteku ogleda teh filmov. Projekcija na mizi za pregled zvočnih kopij je sicer izredno zanimiva (s stališča zanimanja za staro tehniko) sicer pa neprimerna za analizo, saj ogromno zvočnih шумov skorajda preglasi dialoge. Prav tako manjka podatek, da je treba za projekcijo plačati (2 slovenska tolarja na meter filma). Vsekakor bi bilo potrebno (moje skromno mnenje) vse filme prekopirati na videokasete.

Vendarle – ta stran problema je rešljiva. Večina izvira iz finančnih stisk Arhiva – morda trenutek za pomislek o sredstvih državnega proračuna. Drugi del je bolj šokanten. Med brskanjem v knjižnici mi je v oči padla knjižica z naslovom *Ali bi ta film vzeli na samotni otok?* S podnaslovom *Vodič po slovenskih filmih* avtorja Marcela Štefančiča. Med prebiranjem sem bila (milo rečeno) šokirana. V vodiču omeni vse štiri po Prežihovih predlogah posnete celovečerce: *Samorastniki*, *Tri zgodbe*, *Ljubezen na odoru* in *Boj na požiralniku*. Kot ilustracijo bom navedla enega izmed člankov v celoti.

LJUBEZEN NA ODORU

režija: Vojko Duletič, 1973 igrajo: Metka Franko, Iztok Jereb, Aleksander Valič štorija: Mlada, potrebna ženska (Franko) s preveč otroki in prestarim možem (Valič) živi bogu za hrbtom, dokler se

---

¹⁹ Prav tam, str. 16

²⁰ Prav tam, str. 20

ne oglasi mlad, možat, curast drvar (Jereb) in ji pokaže, kaj je to seks na odoru. memento: Da ne bo kakih nesporazumov: odor je »zadnja brazda na zgornjem delu njive na pobočju, strmini« ali pa »prostor, s katerega se je zemlja z oranjem odstranila« (SSKJ). Ne ravno Zadnji tango v Parizu, toda lahko bi bil zadnji tango na odoru. Ali pa na hlodih. Janko in Metka pač seksata tam, kjer ju zgrabi. Kar seveda ne pomeni, da ženska prej s svojim starim možem ni žokala, navsezadnje, ženska ima 7 otrok ... eee, in potem rodi še enega. Duletič je tole parabolo o ženski želji posnel z malim denarjem in minimalno ekipo ... bogu za hrbtom.(Štefančič, 52)

Vsekakor duhovito. Vprašanje se začne pri – primerno?

Primerno nadaljevanje mojega dela bi bilo raziskovalno: najti izgubljene filme in kopije vrniti Arhivu. Morda v nadaljnjem magistrskem delu ali pa bom delo na tem mestu prepustila komu, ki bo želel in, upam, uspel.

VII EXTRACT

Knowledge about how important it is to find new ways and bring literature closer to people in world with busy modern lives and lack of time, was leading me while choosing this subject for my diploma work.

Primary attention was to awaken the memory of Prežihov Voranc's work, to present the relationship between his works of literature and their representation in film taken after them and also try to find the relationship between the number of words in his books and the length of film in minutes. Completion of my work opened completely new questions –

From the nine films that were taken I managed to find only four – for rest five nobody could tell me where they might be found, not on AGRFT and not in Archive of Republic Slovenia. Even if following the Archive of Republic Slovenia law, there should have been at least one copy of any film made in Slovenia – the only excuses are due to financial problems of Archive.

Analysis of the four works: Samorastniki, Ljubezen na odoru, Vodnjak and Boj na požiravniku show, that mainly the film directors making films are following the text in book literally and if they make changes, they are logical ones. The most changes were made while filming Vodnjak – the novel is short and is a miserable one, and on first look does not give any special incentive for filming.

Mostly the changes made are about the characters – their positive lines are increased (per example Hudabivška Meta in Samorastniki and her inner power) and negative lines are reduced (per example cruelty of Dihur in Boj na požiravniku).

The love stories precedent more place as in books. In my opinion, the in goal was to make us accept the characters and empathise with them.

Next to love stories, the happenings caused by political and social reality in Prežihov Voranc's time are increased.

Once more it is evident that Slovenian film directors are too (and in the first place) theatre directors.

VIII VIRI IN LITERATURA

- Prežihov Voranc: *Samorastniki: Koroške povesti*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1983.
- Prežihov Voranc – Lovro Kuhar : *Zbrano delo, 2. knjiga*. Ur. Drago Druškovič in Jože Kuruza. Ljubljana: DZS, 1964.
- Prežihov Voranc: *Ljubezen na odoru*. Ur. Rajko Korošec, Ludvik Lazar. Ljubljana: Gyrus, 1999 (Šest novel).
- Prežihov Voranc: *Samorastniki*. Ur. Samo Koler. Ljubljana: Gyrus, 2000 (Šest novel).
- Silvija Borovnik: *Samorastnice v samorastnikih*. Prežihov Voranc, zbornik prispevkov simpozija ob 100-letnici rojstva. Maribor: Kulturni forum, 1993.
- Marja Borštnik: *Prežihov Voranc: Samorastniki*. Spremna beseda in opombe. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1957.
- Samo Koler: *Prežihov Voranc: Ljubezen na odoru*. Spremna beseda. Ljubljana: Gyrus, 1999.
- Prežihov album*. Ur. Tone Sušnik. Ljubljana: Založba Borec, 1983.
- Filmografija na: <http://www.film-sklad.si/slo/katalog/people/4125>
<http://www.balkanmedia.com/magazin/film/797.html>
<http://www.balkanmedia.com/magazin/film/810.html>
- Silvan Furlan: *Filmografija slovenskih celovečernih filmov*. Ljubljana: Slovenski gledališki in filmski muzej, 1994. (Slovenski film, 15)
- Janko Kos: *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: DZS, 1996.
- Matjaž Kmecl: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Založba Borec, 1976.
- Milan Hladnik: *Praktični spisovnik ali Šola strokovnega ubesedovanja: vademekum za študente slovenske književnosti, zlasti za predmet Uvod v študij slovenske književnosti – 6.*, spremenjena izdaja. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2002.
- Stanko Šimenc: *Prenos slovenskih klasičnih literarnih del v film*. Magistrska naloga. Kranj, 1979.
- Stanko Šimenc: *Pot v filmski svet*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1968.
- Stanko Šimenc: *Vrednotenje filma*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1994.
- Stanko Šimenc: *Slovensko slovstvo v filmu*. XVIII. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo, 1982.
- Телевидение и литература*. Составитель сборника Е. В. Гальперина. Москва: Искусство, 1983.
- Lekcija teme*. Zbornik filmske teorije. Ur. Zdenko Vrdlovec. Ljubljana: DZS, 1987.
- Brigita Gorjup: *Ekranizacija literarnih del*. Diplomaska naloga. Ljubljana: FF, 1992.

